

**VYSOKÁ ŠKOLA EVROPSKÝCH A REGIONÁLNÍCH
STUDIÍ, O. P. S., ČESKÉ BUDĚJOVICE**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**REFORMA SOCIÁLNÍHO SYSTÉMU V ČESKÉ
REPUBLICI NA POČÁTKU 21. STOLETÍ
A JEJÍ DOPADY**

Autor práce: Věra Škaloudová

Studijní obor: Regionální studia

Forma studia: Kombinovaná

Vedoucí práce: Ing. Jiří Dušek, Ph.D.

Katedra: Katedra společenských věd

2014

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, na základě vlastních zjištění a s použitím odborné literatury a materiálů uvedených v této práci.

Souhlasím, aby práce byla uložena v knihovně Vysoké školy evropských a regionálních studií v Českých Budějovicích a zpřístupněna v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění.

.....

Děkuji vedoucímu bakalářské práce Ing. Jiřímu Duškovi, Ph.D. za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

ABSTRAKT

ŠKALOUDOVÁ, V. *Reforma sociálního systému v České republice na počátku 21. století a její dopady : bakalářská práce*. České Budějovice : Vysoká škola evropských a regionálních studií, o. p. s., 2014. 61 s. Vedoucí bakalářské práce : Ing. Jiří Dušek, Ph.D.

Klíčová slova: sociální dávky, sociální podpory, sociální politika, sociální reforma, sociální systém

Stěžejním cílem bakalářské práce je analýza stávající sociální situace občanů ČR a nezbytnosti sociální reformy, a to v kontextu ekonomického, demografického, sociálního vývoje a možných důsledků této reformy.

Práce je členěna do šesti hlavních kapitol. V první kapitole jsou popsána metodická východiska práce a postup řešení. Dále práce představuje samotný sociální systém České republiky na počátku 21. století (druhá kapitola) – stručně shrnuje vývoj sociálního státu a blíže prezentuje sociální systém jako takový. Třetí kapitola analyzuje sociální rizika v ČR v kontextu vývoje ekonomického, demografického a sociálního. Čtvrtá kapitola práce, nazvaná *Reforma sociálního systému v ČR a její zdůvodnění*, zkoumá, do jaké míry byl naplněn cíl této sociální reformy. Zásadní kapitoly práce, tedy kapitola pátá a šestá, se pak zabývají problematikou samotné reformy sociálního systému v České republice a jejího zdůvodnění, důsledky reformy a konečně perspektivami vývoje sociálního systému.

ABSTRACT

ŠKALOUDOVÁ, V. *The Reform of the Social System in the Czech Republic at the Beginning of 21st Century and Its Impact : Bachelor thesis.* České Budějovice : The College of European and Regional Studies, 2014. 61 p. Supervisor : Ing. Jiří Dušek, Ph.D.

Key words: social benefits, social policy, social reform, social support, social system

The main aim of this thesis is to analyze the existing social situation of Czech citizens and the need for social reform in the context of economic, demographic, social development and possible consequences of the reform.

The thesis is divided into six main chapters. The first chapter describes the methodological basis of the work and solution process. Further work introduces social system of the Czech Republic at the beginning of the 21st century (the second chapter) - briefly summarizes the evolution of the welfare state and further presents the social system itself. The third chapter analyzes the social risks in the Czech Republic in the context of the economic, demographic and social development. The fourth chapter, titled *Reform of the welfare system in the Czech Republic and its justification*, examines to what extent the objective of social reform was fulfilled. The essential chapters of the text, the fifth and sixth chapters, are also focused on the actual reform of the social system in the Czech Republic and its rationale, the consequences of reforms and finally perspectives of development of the social system.

OBSAH

ÚVOD	7
1 CÍL A METODIKA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE	9
2 SOCIÁLNÍ SYSTÉM ČESKÉ REPUBLIKY NA POČÁTKU 21. STOLETÍ	11
2.1 Stručné shrnutí vývoje sociálního státu.....	13
2.2 Sociální systém České republiky	15
3 SOCIÁLNÍ RIZIKA V ČESKÉ REPUBLICE V KONTEXTU VÝVOJE EKONOMICKÉHO, DEMOGRAFICKÉHO A SOCIÁLNÍHO	20
3.1 Demografický vývoj a jeho projekce do budoucnosti.....	21
3.2 Chudoba jako sociální riziko.....	23
3.3 Trvale (ne)udržitelná sociální politika	25
4 REFORMA SOCIÁLNÍHO SYSTÉMU V ČESKÉ REPUBLICE A JEJÍ ZDŮVODNĚNÍ	28
4.1 Zdůvodnění reformy.....	29
4.2 Základní původní aspekty reformy podle Nečasovy vlády.....	33
4.3 Změny v rámci reformy.....	37
5 DŮSLEDKY REFORMY SOCIÁLNÍHO SYSTÉMU	41
6 PERSPEKTIVY VÝVOJE SOCIÁLNÍHO SYSTÉMU	48
ZÁVĚR	52
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	55
SEZNAM ZKRATEK	60
SEZNAM GRAFŮ	61

ÚVOD

KELLER¹ shrnuje, že jedním z výrazných témat obecné diskuse současnosti je problematika sociálního státu, přičemž tento fenomén se stává jak předmětem kritiky, tak předmětem obhajoby. Dále uvádí: „O sociálním státu a o hluboké krizi, ve které se nachází, se mluví stále hlasitěji po celé Evropě. Dokonce to vypadá, že tvrdá kritika sociálního státu ze strany jedněch a zoufalá snaha druhých zachránit z něj, co se snad zachránit ještě dá, tvoří v současnosti ústřední osu veškeré politiky. Není to ovšem situace tak úplně nová. Sociální stát byl zpochybňován od samých svých počátků, v některých zemích Evropy prakticky již od konce 19. století. Byl neméně zarytě zpochybňován dokonce i v době své zdaleka největší slávy, tedy v průběhu takzvaných „třiceti tučných let“, jež následovala po druhé světové válce“.

Diskuse nad smysluplností sociálního státu tedy nepředstavuje žádnou novinku, přičemž je nutné takovou diskusi označit za pozitivní projev snahy o nalezení trvale udržitelného kompromisu mezi ekonomickými možnostmi společnosti a sociálními nároky jejích příslušníků. Aktuální snahy o reformu sociálního systému, které se odehrávají nejen v České republice, nýbrž v podstatě ve všech vyspělých státech současného světa, se pak zase můžou považovat za realizaci výše zmíněné snahy o nalezení trvale udržitelného kompromisu mezi ekonomickými možnostmi a sociálními nároky. Sociální systém je totiž projevem sociálního státu.

Lze dodat, že aktuální reforma sociálního systému se stává předmětem stejně tvrdé kritiky i vášnivě obhajoby, jako sociální stát sám o sobě. Avšak v případě České republiky je obtížné rozlišovat mezi pouhým politickým bojem, maskovanou rétorikou napodobující diskusi o sociálním státu a skutečně věcnou a odbornou debatou, vedenou snahou o nalezení optimálního a efektivního řešení. Vzhledem k rozsahu a charakteru korupce v České republice je navíc nutné předpokládat, že zmíněná rétorika bude maskovat nejen politický boj, nýbrž také ekonomické zájmy určitých skupin a subjektů, napojených na některé politické strany.

Sociální systém České republiky procházel značnými proměnami již během 90. let 20. století v souvislosti s politickou, ekonomickou a sociální transformací po pádu komunistického režimu. V průběhu zhruba dvou desetiletí od pádu tohoto režimu však česká společnost prošla řadou proměn, které korespondovaly s obecnými trendy vývoje vyspělých evropských společností. Tyto proměny měly a mají ekonomické,

---

¹ KELLER, J. *Soumrak sociálního státu*. 1. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství, 2005. s. 5.

demografické i sociální aspekty. Stávající sociální systém se v důsledku těchto proměn stává do značné míry anachronickým a neúčinným, přičemž značně zatěžuje veřejné zdroje. Z tohoto pohledu se reforma sociálního systému v České republice, ale i v dalších evropských státech jeví jako nezbytná.

Otázkou ovšem je, zda tím optimálním a efektivním řešením je právě realizace těch konkrétních kroků, které se pokusila realizovat odstoupivší vláda Petra Nečase a také předchozí vláda Miroslava Topolánka. Důležitým úkolem pak je také objektivní posouzení důsledků těchto reformních pokusů, a to jak z pohledu řadových občanů České republiky, tak i z pohledu státního rozpočtu a ekonomických subjektů. Již na tomto místě je však nutné předeslat, že zmíněné vlády České republiky ve skutečnosti žádné opravdové reformy neučinily, a to jednak proto, že jim v tom zabránily politické okolnosti, a jednak proto, že spíše realizovaly jen dílčí zásahy do stávajícího systému. Přitom je mimo jakoukoli pochybnost, že oddalování zahájení a realizace skutečné a zásadní reformy podkopává budoucnost České republiky.

Tématem této práce je tedy problematika stávající reformy, či přesněji řečeno stávajících pokusů o reformu sociálního systému v České republice a jejich možných dopadů a důsledků pro obyvatelstvo.

1 CÍL A METODIKA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Hlavním cílem bakalářské práce je analýza stávající sociální situace občanů ČR a nezbytnosti sociální reformy, a to v kontextu ekonomického, demografického, sociálního vývoje a možných důsledků této reformy.

Bakalářská práce je členěna do šesti hlavních kapitol. V první kapitole jsou popsána metodická východiska práce a postup řešení.

Druhá kapitola práce se zabývá samotným sociálním systémem České republiky na počátku 21. století, kde je stručně shrnut vývoj sociálního státu a detailněji popsán sociální systém České republiky jako takový.

Ve třetí kapitole, věnující se sociálním rizikům v ČR v kontextu vývoje ekonomického, demografického a sociálního, je popsán demografický vývoj a jeho projekce do budoucnosti, dále je zde podrobněji představena problematika chudoby jako sociálního rizika a trvale neudržitelná sociální politika.

Čtvrtá kapitola práce analyzuje, do jaké míry byl naplněn tolik proklamovaný cíl této sociální reformy, kdy hlavním záměrem bylo vytvořit efektivní systém správy veřejných finančních prostředků určených pro sociální oblast a dále pak pomoc v samotném procesu administrace a vyplácení jednotlivých dávek.

Zásadní kapitoly práce, tedy kapitola pátá a šestá, se zabývají problematikou samotné reformy sociálního systému v České republice a jejím zdůvodněním, důsledky reformy a konečně perspektivami vývoje sociálního systému.

Teoretická část práce byla zpracována primárně na základě abstrakce a analýzy níže uvedených literárních zdrojů. Praktická část práce hodnotila pomocí komparace a analýzy důsledky reformy sociálního systému a perspektivy vývoje sociálního systému.

Stěžejními zdroji pro vypracování práce byly knihy českých autorů (například: *Soumrak sociálního státu*², *Dějiny klasické sociologie*³, *Nová sociální rizika a proč se jim nevyhneme*⁴ – J. KELLER, *Sociologie nerovnosti a chudoby*⁵ – P. MAREŠ, *Riziková*

---

² KELLER, J. *Soumrak sociálního státu*. 1. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství, 2005. 158 s.

³ KELLER, J. *Dějiny klasické sociologie*. 1. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství, 2004. 529 s.

⁴ KELLER, J. *Nová sociální rizika a proč se jim nevyhneme*. 1. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství, 2011. 197 s.

⁵ MAREŠ, P. *Sociologie nerovnosti a chudoby*. 1. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství, 1999. 248 s.

*společnost na cestě k jiné moderně*⁶ – U. BECK, *Sociální politika v základech*⁷ – H. FRANCOVÁ, A. NOVOTNÝ, zahraničních autorů (např. *Politická ideologie*⁸ od A. HEYWOODA) a internetové stránky Českého statistického úřadu, vlády ČR a Ministerstva práce a sociálních věcí ČR.

---

⁶ BECK, U. *Riziková společnost: na cestě k jiné moderně*. 1. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství, 2004. 431 s.

⁷ FRANCOVÁ, H., NOVOTNÝ, A. *Sociální politika v základech*. 1. vydání. Praha : Triton, 2008. 185 s.

⁸ HEYWOOD, A. *Politická ideologie*. 1. vyd. Praha : Victoria Publishing, 1994. 293 s.

2 SOCIÁLNÍ SYSTÉM ČESKÉ REPUBLIKY NA POČÁTKU 21. STOLETÍ

Nejdříve je nutné blíže vymezit předmět zájmu této práce. Vláda Petra Nečase, která tak nadějně začala a tak neslavně skončila, začala realizovat, či alespoň tvrdila, že začala realizovat následující reformy:⁹

- důchodová reforma (zákon č. 426/2011 Sb., o důchodovém spoření),
- reforma zdravotnictví (zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování),
- sociální reforma (zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, 366/2011 Sb., o sociálních službách a pomoci v hmotné nouzi a zákon č. 329/2011 Sb., o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením),
- daňová reforma (zákon č. 458/2011 Sb., o změně zákonů související se zřízením jednoho inkasního místa a dalších změnách daňových a pojistných zákonů),
- protikorupční opatření (novela zákona č. 137/2006 Sb., o veřejných zakázkách a jeho prováděcí právní předpisy),
- další reformy: jedná se o nový občanský zákoník a dále pak vládní kroky v oblasti konkurenceschopnosti.

Reformní záměr tedy byl, alespoň soudě podle rétoriky Nečasovy vlády skutečně úctyhodný a měl zahrnovat celou řadu oblastí. Přitom je nutné zdůraznit, že toto reformní úsilí bylo realizováno v době, kdy Česká republika, stejně tak i další státy Evropské unie a vyspělé ekonomiky, zažívaly ekonomickou recesi, kterou ještě komplikovala a komplikuje finanční krize, projevující se především rozsáhlým veřejným zadlužením. Společným cílem všech výše uvedených dílčích reforem byla mimo jiné snaha o tzv. ozdravení státního rozpočtu.

To bylo zřejmé zejména v případě daňové reformy, byť je diskutabilní, zda např. právě zvyšování daně z přidané hodnoty bylo tím správným a ekonomicky i fiskálně optimálním krokem. Podobná námitka se pak může vznést v případě většiny reformních kroků Nečasovy vlády.

Ovšem již na tomto místě je nutné vznést mnohem závažnější námitku. Způsob realizace důchodové reformy, konkrétně pak parametry tzv. druhého pilíře penzijního

---

⁹ *Premiér Petr Nečas vysvětluje reformy, podívejte se* [online]. Praha : Vláda ČR, 2011 [cit. 2013-12-28]. Dostupné z WWW: <<http://www.vlada.cz/cz/media-centrum/aktualne/premier-petr-necas-vysvetluje-reformy--podivejte-se-84630/>>.

systému totiž vyvolává otázku, pro koho ve skutečnosti byla tato reforma naplánována, doslova protlačena parlamentem a nakonec naštěstí s prozatím tristním výsledkem realizována. Byla realizována s cílem pomoci občanům a ulevit státnímu rozpočtu, respektive v tomto případě tzv. důchodovému účtu nebo naopak s cílem přesunout obrovské objemy finančních prostředků penzijním fondům? Další otázka pak zní, zda má vůbec smysl analyzovat možné důsledky těchto reforem, když je více než pravděpodobné, že po nejbližších parlamentních volbách může být vše jinak.

Tyto otázky souvisejí zaprvé s korupčním prostředím v České republice, zadruhé s relativně nízkou úrovní politické kultury a konečně zatřetí se značnou a v poslední době se stupňující politickou nestabilitou. Ukázkovým důsledkem všech těchto tří negativních aspektů byl právě neslavný a z čistě lidského hlediska dokonce mnohdy – „trapný“ osud Nečasovy vlády, která své funkční období začínala s vůbec největší parlamentní většinou od roku 1993.

Je nepochybné, že jakákoliv úspěšná sociální politika musí usilovat o rovnováhu mezi kolektivním soucitem a individuální odpovědností.¹⁰ V tomto naprosto logickém a zcela oprávněném imperativu se skrývá jen velmi obtížně řešitelný komplex sociálních politik. Úspěšná sociální politika totiž musí nejen usilovat o rovnováhu mezi kolektivním soucitem a individuální odpovědností, ale zároveň musí brát v úvahu také faktory demografického vývoje a dále ekonomické možnosti určitého státu a globální trendy, v rámci kterých se tato ekonomika vyvíjí. Sociální politika totiž musí být nejen úspěšná a pokud možno i spravedlivá, ale také trvale udržitelná. Není totiž možné ani spravedlivé, provozovat sociální stát ve prospěch stávajících generací, ale na úkor generací budoucích.

Naznačená úspěšnost a spravedlnost sociálního státu, potažmo sociální politiky tímto státem realizované, pak musí spočívat i v tom, aby netrestala pracovité a úspěšné občany tím, že jim prostřednictvím plateb sociálního a zdravotního pojištění odebírá příliš velké finanční částky a zároveň nedemotivovala občany, kteří by si ve skutečnosti mohli pomoci sami nebo za přispění svých rodin, a dokonce nedotovala ty občany, kteří sociální systém vyloženě zneužívají.

Problematika naznačená v rámci předchozího odstavce se těsně dotýká samotné podstaty existence sociálního státu. Na tomto místě byla jen stručně naznačena, přičemž podrobněji bude analyzována až v rámci poslední kapitoly této práce nazvané *Perspektivy vývoje sociálního systému*.

---

¹⁰ MAREŠ, P. *Sociologie nerovnosti a chudoby*. 1. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství, 1999. s. 143.

2.1 Stručné shrnutí vývoje sociálního státu

Již v rámci úvodu této práce bylo naznačeno, že počátky vývoje fenoménu sociálního státu neboli welfare state sahají ve vyspělém západoevropském prostředí až do posledních desetiletí 19. století, přičemž je lze chápat jako specifický vývojový aspekt související s komplexem modernizačních, industrializačních a urbanizačních procesů tehdejší Evropy.¹¹ Sociologové v této souvislosti obvykle zmiňují tzv. koncept externalit.¹² Zjednodušeně řečeno tento koncept spočívá v myšlence, že část každé společnosti žije v podmínkách chudoby, ať se již do této situace dostala z jakéhokoli subjektivního či objektivního důvodu. Reakce chudých segmentů společnosti na svoji situaci a důsledky této chudoby, ať se již jedná o kriminalitu, prostituci, nemoci, sociální nepokoje atd., pak následně ohrožují celou společnost.

V této souvislosti lze dodat, že především během období formování národních států v Evropě a rozvoje kapitalistické ekonomiky byly chudé sociální vrstvy obecně považovány za potenciálně vážnou hrozbu stabilitě státu a společenskému uspořádání, ale také mezilidským vztahům v rámci středních vrstev, veřejnému zdraví atd. Odpovědní politici proto již tehdy usilovali o zmírňování dopadů chudoby, aby otupili ostří sociálních a tudíž i politických rozporů.

KELLER¹³ upozorňuje, že současně s vývojem sociálního státu v Evropě, či přesněji řečeno v západoevropském prostředí, se vyvíjela také kritika tohoto historického fenoménu. Pro úplnost lze jen dodat, že počátky sociálního státu lze v evropském prostředí shledávat již zhruba v poslední čtvrtině 19. století, přičemž jeho masivnější rozvoj nastal ve vyspělejších státech až v meziválečném období a výrazněji pak po druhé světové válce.

Zmíněný autor dále shrnuje, že v 50. letech 20. století bylo sociálnímu státu vytýkáno, že je zdrojem inflace a brzdou ekonomického růstu. Těmto výtkám musel čelit v době, kdy hospodářský růst většiny evropských zemí byl z dnešního pohledu přímo astronomický. V 60. letech byl zase obviňován z přílišné byrokratičnosti a strnulosti správního aparátu. Od 70. let jej pro změnu vinili z toho, že přispívá k růstu nezaměstnanosti a neúměrně přetěžuje vládu a státní rozpočet. V 80. letech mohl

---

¹¹ VEČEŘA, M. *Sociální stát - východiska a přístupy*. 2. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství, 2001. s. 22.

¹² KELLER, J. *Dějiny klasické sociologie*. 1. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství, 2004. s. 11-19.

¹³ KELLER, J. *Soumrak sociálního státu*. 1. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství, 2005. s. 5.

sociální stát podle názoru svých kritiků především za nárůst sociálního vyloučení (exkluze) a za rostoucí nestabilitu rodiny.¹⁴

MAREŠ¹⁵ upozorňuje, že podstata každé pomoci potřebným v rámci moderního sociálního státu spočívá v redistribuci obecného bohatství. Tato redistribuce přitom může mít podobu buď redistribuce statků a služeb nebo přímo redistribuce finančních prostředků. Redistribuci je zároveň nutné považovat za vyrovnávací faktor vůči působení tržních mechanismů. Panuje přitom obecné mínění, a to jak na levé, tak i na pravé straně politického spektra demokratických politických stran, že působení tržních mechanismů nemůže být ponecháno zcela bez kontroly. Tyto mechanismy se totiž vyznačují tendencí produkovat sociální a ekonomické nerovnosti ve větší míře, než je občanská společnost ochotná ve svém vlastním zájmu akceptovat.

V důsledku naznačeného vývoje se samozřejmě v podstatě okamžitě musely vynořit otázky, zda vůbec či případně nakolik je taková redistribuce společenského bohatství spravedlivá nebo naopak nespravedlivá. Odpovědi na tyto otázky byly formulovány již od konce 19. století, přičemž souvisely s celkovým vývojem moderních politických ideologií.¹⁶

S tímto vývojem pak souvisel a stále souvisí také postoj občanské veřejnosti a především příslušníků středních vrstev, které obvykle nesou podstatný díl daňové zátěže, k chudým spoluobčanům a chudobě obecně. Tento postoj je přitom zřetelně rozdílný ve Spojených státech amerických na jedné straně a v Evropě na straně druhé. Jisté rozdíly pak v tomto ohledu existují i mezi jednotlivými evropskými státy, a to rozhodně i v rámci Evropské unie.¹⁷

V této souvislosti lze upřesnit, že ve Spojených státech amerických byl zhruba od 80. let 20. století patrný stále výraznější nepřátelský postoj příslušníků středních a vyšších společenských vrstev k chudobě obecně a konkrétně pak k těm chudým spoluobčanům, kteří jsou plně závislí na sociálních dávkách. V tomto kontextu je ve Spojených státech od té doby prezentováno a reflektováno relativně hlasité volání po redukci sociálního systému.¹⁸

---

¹⁴ KELLER, J. *Soumrak sociálního státu*. 1. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství, 2005. s. 5.

¹⁵ MAREŠ, P. *Sociologie nerovnosti a chudoby*. 1. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství, 1999. s. 26.

¹⁶ HEYWOOD, A. *Politická ideologie*. 1. vyd. Praha : Victoria Publishing, 1994. s. 95-102.

¹⁷ MAREŠ, P. *Sociologie nerovnosti a chudoby*. 1. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství, 1999. s. 155.

¹⁸ LIPSET, M. S. *Dvoušedná zbraň - rub a líc americké výjimečnosti*. 1. vyd. Praha : Prostor, 2003. s. 162-165.

KELLER¹⁹ ve své práci upřesňuje, jak kritika viní západní sociální stát z toho, že od 90. let 20. století až dodnes nese vinu za snižování konkurenceschopnosti země, kterou brzdí právě v době rychle postupující globalizace ekonomiky.

Mnozí sociologové upozorňují, že v rámci současné společnosti, kterou lze označit jako postindustriální nebo postmoderní, dochází k zajímavým změnám ve struktuře autority, moci a bohatství. V důsledku toho se pak samozřejmě mění i struktura chudoby, kterou je v tomto kontextu nutné chápat jako protiklad moci a bohatství. Pro současnou společnost ekonomicky rozvinutých zemí je charakteristické, že v jejich rámci došlo k tzv. rozvolnění sociálních forem, které byly typické pro předcházející vývojové stadium moderní průmyslové společnosti. Jedná se především o společenské třídy, ale také o rodinu nebo o sociální status definovaný na základě pohlaví, věku a dalších aspektů.

V důsledku naznačeného rozvolnění nastala mnohem výraznější individualizace osudu člověka, než jak tomu bylo kdykoli v minulosti. Jednotlivci se vyvazují v podstatě ze všech sociálních forem průmyslové společnosti.²⁰

MAREŠ²¹ v kontextu výše uvedeného shrnuje, že ti jednotlivci, kteří byli vytrženi ze svých původních třídních či sociálních vazeb a kontaktů, ztratili tradiční podporu původních sociálních sítí, ať se již jedná o rodiny, obce, spolky, odborové či profesní organizace, ale i politické strany atd. Tito lidé se musejí v míře v minulosti nebývalé spoléhat především sami na sebe. Proto se také se všemi sociálními riziky musí vypořádat víceméně sami, tedy bez opory širších sociálních skupin a komunit. Ve vyspělých státech současnosti tak postupně vzniká jakási společnost bez výraznějších sociálních tříd, ovšem vyznačující se výrazně individualizovanými sociálními nerovnostmi a také individualizovaným sociálním rizikem.

2.2 Sociální systém České republiky

Nepochybně lze shrnout, že podstatou poslání sociální politiky každého státu je zprostředkování a garance široce pojímané solidarity mezi jeho občany či přesněji řečeno mezi různými skupinami občanů. Sociální politika v tomto pojetí spočívá na odpovědnosti státu, respektive veřejného sektoru vůči občanům. Občané jakožto daňoví poplatníci, kteří tedy představují zdroj schopnosti státu zabezpečovat sociální služby

---

¹⁹ KELLER, J. *Soumrak sociálního státu*. 1. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství, 2005. s. 5.

²⁰ BECK, U. *Riziková společnost: na cestě k jiné moderně*. 1. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství, 2004. s. 15-25.

²¹ MAREŠ, P. *Sociologie nerovnosti a chudoby*. 1. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství, 1999. s. 26.

v nutném rozsahu, mají nárok očekávat, že se jim ze svých odevzdaných finančních prostředků dostane část zpět prostřednictvím nejrůznějších forem sociální podpory, pomoci či plnění sociálního a zdravotního pojištění.

KRIŠTOF²² v kontextu výše uvedeného upřesňuje, že návrat k tržnímu hospodářství započatý po pádu komunistického režimu v Československu v listopadu 1989 znamenal v průběhu posledních 15 let (psáno v roce 2006) postupný obrat v koncepci sociální politiky. Paternalistický (a výrazně arbitrární) typ poskytované sociální péče nahradilo liberálnější pojetí, které akcentuje posílení možnosti příjemců takovéto péče rozhodovat se o jejím využití a způsobu čerpání. Rovněž byl posílen nárok (vymahatelnost) práva na dostupnost sociální péče.

Různé sociální systémy zajišťují své občany proti stejným rizikům. Jsou však realizovány v rozdílném rozsahu a s odlišnými způsoby financování. Tato aktivita je diferencovaná podle toho, kdo a v jaké míře provádí sociální politiku, na koho je orientována, v jakém poměru přispívá na sociální politiku, jakou část HDP veřejné sociální výdaje spotřebují.²³

Na počátku 21. století vnitřně strukturovaný systém sociální péče či sociální ochrany obyvatelstva v sobě zahrnoval celkem tři podsystémy, které ovšem spolu navzájem souvisely. Lze dodat, že níže uvedené podsystémy představují základ sociálního systému i v současnosti, přičemž procházejí dílčími a nikoli zásadními změnami. Jednalo se a jedná o tyto podsystémy:²⁴

- systém sociálního pojištění,
- systém státní sociální podpory,
- systém sociální pomoci.

Systém sociálního pojištění: jedná se o důchodové a nemocenské pojištění, které je současně se státní politikou zaměstnanosti zajišťováno státním rozpočtem a ideálně typicky povinnými odvody zaměstnavatelů z mezd zaměstnanců a odvody z příjmů osob samostatně výdělečně činných na tzv. sociální a zdravotní pojištění do státního rozpočtu a zdravotním pojišťovnám. Tyto platby přitom jsou realizovány v rámci pravidelných měsíčních intervalů. Z těchto příjmů pak stát přerozděluje formou výplaty

---

²² KRIŠTOF, R. *Sociální politika v České republice ve vztahu k sociálně vyloučeným* [online]. Praha : Člověk v tísni, 2006 [cit. 2012-12-08]. Dostupné z WWW: <http://www.epolis.cz/download/pdf/materials_78_1.pdf>.

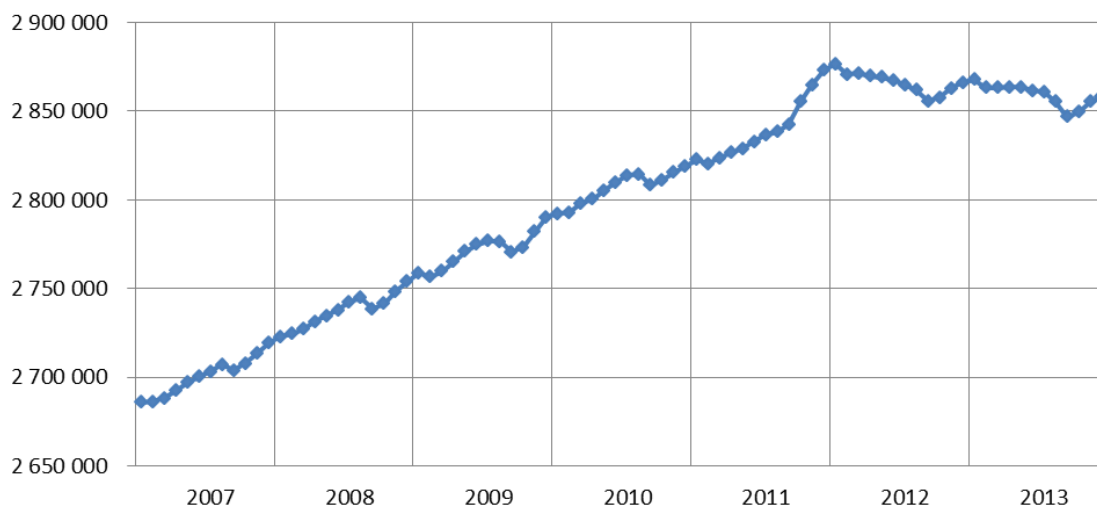
²³ FRANCOVÁ, H., NOVOTNÝ, A. *Sociální politika v základech*. 1. vydání. Praha : Triton, 2008. s. 151.

²⁴ KRIŠTOF, R. *Sociální politika v České republice ve vztahu k sociálně vyloučeným* [online]. Praha : Člověk v tísni, 2006 [cit. 2012-12-08]. Dostupné z WWW: <http://www.epolis.cz/download/pdf/materials_78_1.pdf>.

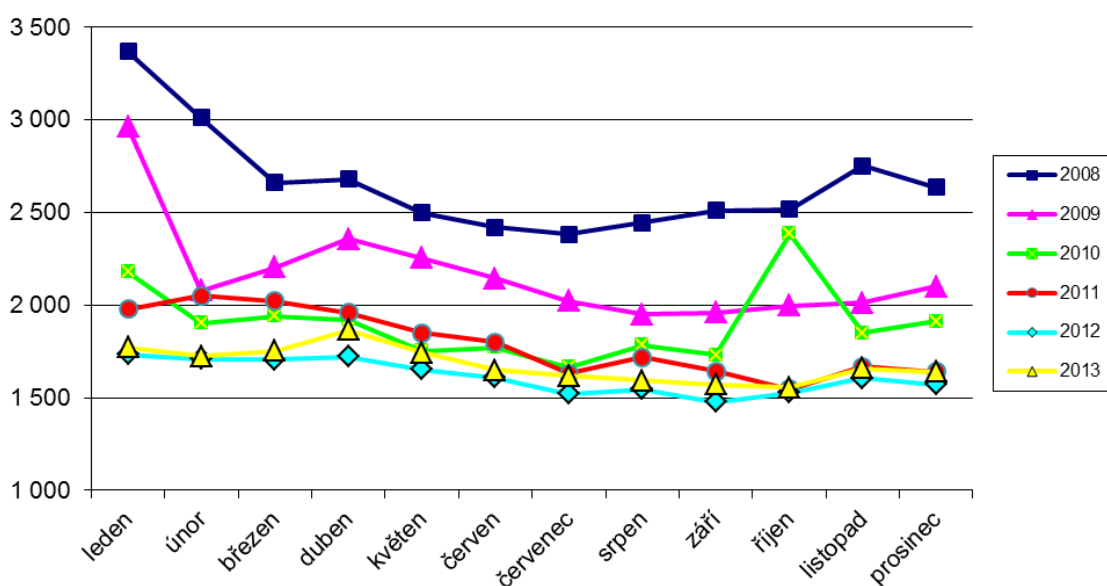

tyto dávky - důchody důchodcům, dávky v nezaměstnanosti nezaměstnaným (prostřednictvím úřadů práce) a nemocenské dávky nemocným (prostřednictvím zdravotních pojišťoven).

Graf 1: Vývoj celkového počtu důchodců v jednotlivých měsících let 2007 - 2013²⁵

Graf 2: Výdaje na dávky nemocenského pojištění (v mil. Kč)²⁶

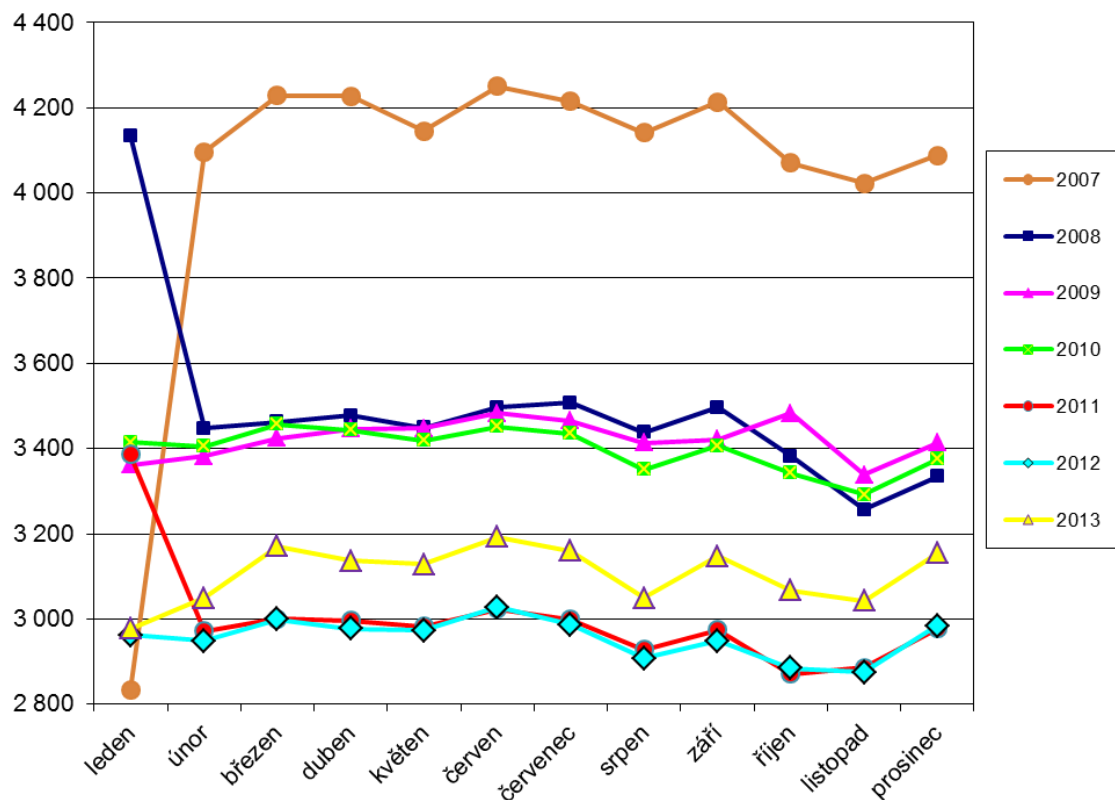
Systém státní sociální podpory: tento systém je rovněž zajišťován prostřednictvím povinných odvodů zaměstnavatelů z mezd zaměstnanců a odvody z příjmů osob samostatně výdělečně činných na tzv. sociální pojištění do státního

²⁵ Vývoj celkového počtu důchodců v jednotlivých měsících let 2007 až 2013 [online]. Praha : MPSV, 2013 [cit. 2014-03-21]. Dostupné z WWW: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/16187/davky_07_2013.pdf>.

²⁶ Výdaje na dávky nemocenského pojištění [online]. Praha : MPSV, 2013 [cit. 2014-03-21]. Dostupné z WWW: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/16187/davky_07_2013.pdf>.

rozpočtu, a to opět v pravidelných měsíčních intervalech. Z těchto příjmů pak stát přerozděluje finanční prostředky formou výplaty peněz pověřeným obcím a městům. Tyto obce a města následně prostřednictvím svých odborů sociálního zabezpečení vyplácejí dávky sociální podpory potřebným občanům. Většina těchto dávek představuje různé násobky zákonem definovaného a průběžně valorizovaného životního minima. Lze ještě dodat, že do této kategorie náleží také i některé dávky jednorázové, jako je např. pohřebné, porodné atd.

Graf 3: Výdaje na dávky státní sociální podpory a pěstounské péče (v mil. Kč)²⁷

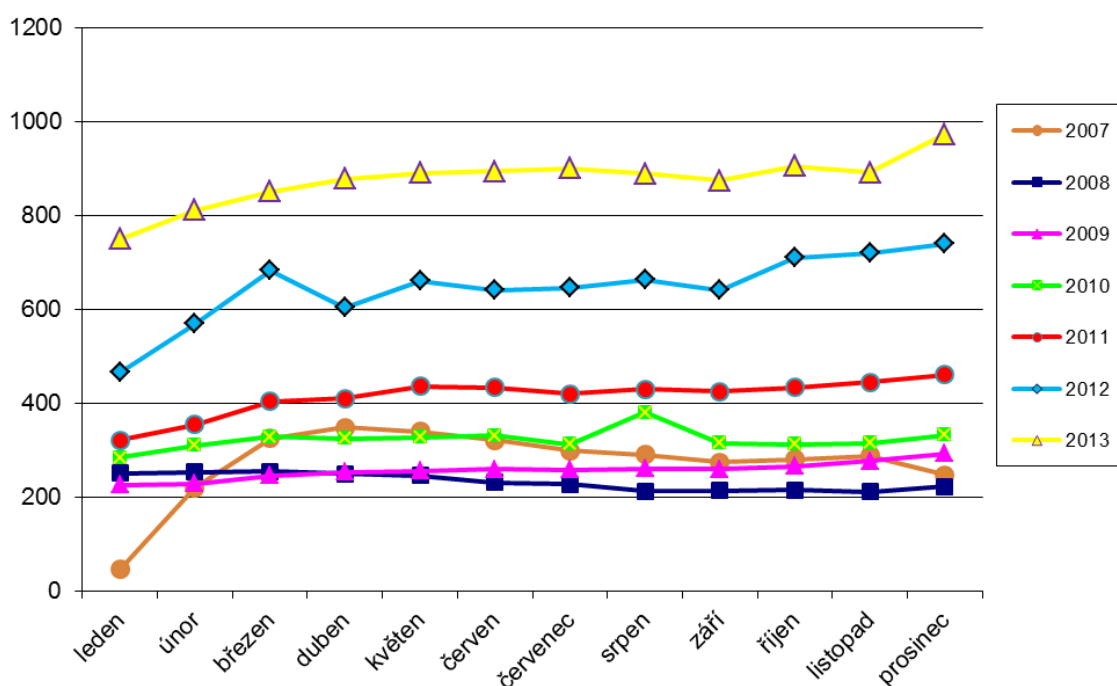

System sociální pomoci: také tento je zajišťován povinnými odvody zaměstnavatelů z mezd zaměstnanců a odvody z příjmů osob samostatně výdělečně činných na tzv. účet sociální pojištění do státního rozpočtu, a to v pravidelných měsíčních intervalech. Z těchto příjmů pak stát přerozděluje finanční prostředky formou výplaty peněz krajům, pověřeným obcím a městům a dalším poskytovatelům, tedy např. nevládním organizacím a církvím, na zajištění sociální pomoci, zahrnuje to také sociální služby potřebným. Pověřené obecné úřady a úřady obcí s rozšířenou působností z těchto finančních prostředků také vyplácejí sociální dávky, jejichž cílem

²⁷ Výdaje na dávky státní sociální podpory a pěstounské péče [online]. Praha : MPSV, 2013 [cit. 2014-03-21]. Dostupné z WWW: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/16187/davky_07_2013.pdf>.

je dorovnání příjmu příslušných domácností do výše aktuálního životního minima, jedná se o tzv. dávky z důvodu sociální potřeby, a to v případě, že toto dorovnání nedokázaly zabezpečit předchozí dva podsystemy. Rovněž je v rámci tohoto podsystemu vypláceno i několik dalších typů jednorázových nebo opakovaných sociálních dávek.²⁸

Graf 4: Výdaje na dávky pomoci v hmotné nouzi (v mil. Kč)²⁹

Výše uvedené konstatování, že sociální systém České republiky prochází pouze dílčími a nikoli zásadními změnami, se přitom vztahuje i na sociální reformu realizovanou bývalou vládou Petra Nečase. Je proto vhodné položit si otázku, zda je vůbec adekvátní v této souvislosti hovořit o skutečné reformě?

²⁸ ARNOLDOVÁ, A. *Sociální zabezpečení I.* 1. vyd. Praha : Grada Publishing, 2012. s. 11.

²⁹ *Výdaje na dávky pomoci v hmotné nouzi* [online]. Praha : MPSV, 2013 [cit. 2014-03-21]. Dostupné z WWW: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/16187/davky_07_2013.pdf>.

3 SOCIÁLNÍ RIZIKA V ČESKÉ REPUBLICE V KONTEXTU VÝVOJE EKONOMICKÉHO, DEMOGRAFICKÉHO A SOCIÁLNÍHO

Na úvod kapitoly věnované problematice sociálních rizik v kontextu ekonomického, demografického a sociálního vývoje lze společně s KELLEREM³⁰ předeslat následující: „Moderní společnost překonala nebo alespoň výrazně zmírnila celou řadu ohrožení, která na člověka číhala v podmínkách společnosti tradiční, ať již se jednalo o vlny nakažlivých chorob, periodicky se opakující hladomor nebo bezradnost v případě přírodních katastrof. Život v moderní společnosti s jejím trhem práce a s jejím typem rodiny ovšem s sebou přináší zcela nová rizika, jež lidem v tradičních společnostech nehrozila. Tato rizika mají sociální povahu, to znamená, že jsou produkována přímo společenskými mechanismy a hrozí do jisté míry všem členům společnosti bez ohledu na to, jak opatrně a předvídavě se kdo z nich snaží chovat. Právě uznání sociální povahy řady životních rizik se stává od sklonku 19. století a po celé 20. století jedním z hlavních důvodů budování sociálního státu.“

Sociální politika se zaměřuje jednak na jednotlivé oblasti sociálního a pracovního života člověka, jednak na životní události a jejich případné následky, které člověk není schopen zvládnout vlastními silami.³¹

V následujícím textu tedy bude nutné alespoň stručně definovat sociální rizika vyplývající z podstaty současné společnosti. Přitom si však není možné klást nárok na vyčerpávající výčet těchto rizik. Současný dynamický vývoj, dynamický především ve světovém měřítku totiž přináší rizika nová, která jsou mnohdy identifikována až s jistým časovým odstupem. Je také nutné upozornit, že to, co někteří autoři vnímají jako nová sociální rizika, je možné naopak chápat jako příležitosti pro další kulturní či obecně civilizační vývoj. Problematika nových sociálních rizik je jen zdánlivě pouze jednou z dílčích otázek sociální politiky anebo sociální práce. Ve skutečnosti se právě nová sociální rizika stávají polem, ve kterém se protíná celá řada zcela zásadních problémů dnešní společnosti.³²

---

³⁰ KELLER, J. *Soumrak sociálního státu*. 1. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství, 2005. s. 57.

³¹ POTŮČEK, M. *Křížovatky české sociální reformy*. 1. vydání. Praha : Sociologické nakladatelství, 1999. s. 274.

³² KELLER, J. *Nová sociální rizika a proč se jim nevyhneme*. 1. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství, 2011. s. 7.

3.1 Demografický vývoj a jeho projekce do budoucnosti

V rámci této podkapitoly bude čerpáno především ze zatím nejnovější projekce vývoje obyvatelstva České republiky, kterou vypracoval Český statistický úřad v závěru roku 2003. Novější projekce zatím není k dispozici, což je tristní skutečnost.

Pro současné věkové složení populace České republiky je charakteristický především nízký počet dětí do 15 let věku, dále pak zatím relativně silné zastoupení osob v ekonomicky aktivním věku a doposud nepřilíš vysoký, avšak rychle se zvyšující počet a podíl osob ve vyšším či přesněji řečeno postproduktivním věku. Již několikaletá velmi nízká úroveň porodnosti na konci 20. století a počátku 21. století způsobila, že se postupně snižovalo zastoupení dětí v populaci a zužovala se tak základna věkové pyramidy. Celkově se podíl dětí ve věku 0 až 14 let mezi léty 1991 až 2002 snížil o jednu čtvrtinu, a to z 21 % na necelých 16 %. Tím došlo k tomu, že od roku 1996 je počet osob nad 60 let vyšší než počet dětí do 15 let.³³

Tím se populace České republiky z demografického hlediska definitivně zařadila mezi tzv. staré společnosti.³⁴

Pro populační vývoj České republiky do roku 2050 bude ovšem charakteristická jistá nepravidelnost, která bude věrně odrážet nepravidelnosti dosavadního populačního vývoje. Jednotlivými věkovými kategoriemi totiž budou střídavě procházet silné nebo naopak slabé generace narozené v příslušných vlnách vysoké a nízké porodnosti během druhé poloviny 20. století a na počátku 21. století. V důsledku toho se pak budou měnit také počty osob v jednotlivých věkových skupinách.

Jedním ze základních rysů nadcházejícího populačního vývoje v České republice bude pravděpodobně pokračování poklesu počtu a podílu dětí do 15 let věku na celkové populaci. K tomu by mělo dojít podle všech variant populačního vývoje, zpracovaných Českým statistickým úřadem. Trend je tedy nepochybný, přičemž podle nízké a střední varianty by měl být úbytek dětí do věku 15 let poměrně zásadní, a to i když všechny varianty vycházejí z předpokladu určitého zvýšení úrovně plodnosti v České republice. Podle střední varianty projekce vývoje obyvatelstva se měl počet dětí ve věku 0 až 14 let v několika uplynulých letech poměrně rychle snížit, a to z počtu 1,6 milionu v roce 2003 na 1,4 milionu v roce 2009. Teprve zpracované výsledky aktuálního sčítání lidu ukážou, zda tomu tak opravdu bylo.

---

³³ *Projekce obyvatelstva České republiky* [online]. Praha : ČSÚ, 2003 [cit. 2012-12-08]. Dostupné z WWW: <[http://www.czso.cz/csu/2004edicniplan.nsf/t/B0001D6145/\\$File/4025rra.pdf](http://www.czso.cz/csu/2004edicniplan.nsf/t/B0001D6145/$File/4025rra.pdf)>.

³⁴ RABUŠIC, L. *Česká společnost stárne*. 1. vyd. Brno : Masarykova univerzita - Filozofická fakulta, 1995. s. 112-115.

Český statistický úřad dále předpokládá, že v dalších zhruba 6 letech (tedy přibližně v letech 2010 až 2015) by mohlo dojít k mírnému nárůstu, který bude pravděpodobně po roce 2016 vystřídán opětovným a již trvalým poklesem. Podíl dětí do 15 let by tak podle této varianty klesl do roku 2050 ze současných 16 % na 12 %. Výsledkem nízké varianty byl v celém prognózovaném období nepřetržitý pokles a to až pod hranici 900 tis. (podíl na obyvatelstvu 11 %). Vývoj podle vysoké varianty by znamenal pokles celkově zhruba o 135 000 a podíl této věkové kategorie by v horizontu projekce byl necelých 13,5 %.³⁵

Je nepochybné, že v nadcházejících desetiletích se v České republice sníží také počet a v důsledku toho i podíl osob ve věkové skupině 15 až 64 let, tedy obyvatelstva produktivního věku. Ten dosáhnul svého maxima pravděpodobně již v roce 2007, a to na hodnotě 7,3 milionu. Od tohoto okamžiku bude počet příslušníků této populační skupiny postupně klesat až na 5,3 milionu v roce 2050, a to podle střední varianty. Lze tedy předpokládat, že v České republice budou v polovině 21. století chybět 2 miliony pracovních sil a tedy i daňových poplatníků.

Další předpokladem Českého statistického úřadu je, že snížení ve druhé polovině prvního desetiletí nastane zejména z důvodu, že tuto věkovou kategorii začnou opouštět silné populační ročníky narozené koncem druhé světové války a po jejím skončení. Druhá vlna výraznějšího zmenšení početní velikosti této věkové skupiny nastane zhruba po roce 2035, kdy hranici 64 let budou překračovat generace narozených ze 70. let. V období 2038 až 2044 by měl být pokles nejintenzivnější, s průměrnými meziročními úbytky ve výši více než 80 tis. Podíl věkové skupiny 15 až 64 let by se tak podle střední varianty snížil ke konci projekce ze současných 71 % na 56 %.³⁶

K nejvýraznějším změnám v rámci populace České republiky dojde bezesporu ve věkové kategorii občanů starších 65 let. Obyvatelstva v tomto věku bude přibývat vůbec nejrychleji ve srovnání s obyvatelstvem jiných skupin. V růstu jejich počtu se však budou odrážet zejména nepravidelnosti aktuální věkové struktury a také očekávané pokračující prodlužování naděje dožití.

Dále je Českým statistickým úřadem upřesňováno, že osoby starší 65 let tvoří v současnosti přibližně jednu sedminu všech obyvatel, do roku 2050 by se podle střední

---

³⁵ *Projekce obyvatelstva České republiky* [online]. Praha : ČSÚ, 2003 [cit. 2012-12-08]. Dostupné z WWW: <[http://www.czso.cz/csu/2004edicniplan.nsf/t/B0001D6145/\\$File/4025rra.pdf](http://www.czso.cz/csu/2004edicniplan.nsf/t/B0001D6145/$File/4025rra.pdf)>.

³⁶ *Projekce obyvatelstva České republiky* [online]. Praha : ČSÚ, 2003 [cit. 2012-12-08]. Dostupné z WWW: <[http://www.czso.cz/csu/2004edicniplan.nsf/t/B0001D6145/\\$File/4025rra.pdf](http://www.czso.cz/csu/2004edicniplan.nsf/t/B0001D6145/$File/4025rra.pdf)>.

varianty jejich podíl přiblížil až k jedné třetině, která by znamenala jejich absolutní počet skoro 3 mil., oproti dnešním 1,4 mil. Výsledkem vysoké varianty je dokonce překročení 3,3 mil v horizontu projekce, nízká varianta předpokládá s jejich počtem pod 2,7 mil.³⁷ V každém případě se však občané postproduktivního věku stanou mnohem početnějším segmentem populace, než jak je tomu v současnosti, z čehož pro stávající sociální systém vyplývají výzvy značného dosahu.

Je tedy mimo jakoukoli pochybnost, že sociální systém České republiky se bude stále intenzivněji potýkat s narůstajícím počtem i podílem osob v důchodovém věku a že se bude muset s touto skutečností efektivně vyrovnat.

3.2 Chudoba jako sociální riziko

Ve většině vyspělých států současnosti je chudoba těsně spjata s třídním statusem. Chudobou jsou proto ohroženi především příslušníci nižších sociálních tříd, zejména pak ti, kteří se pohybují na tzv. sekundárním trhu práce, pro který jsou charakteristické nízké mzdy, celkově nejisté zaměstnání a obecně neuspokojující charakter práce. Chudobou jsou tedy ohroženi jednotlivci s nízkou kvalifikací, nízkým vzděláním, jednotlivci dlouhodobě nezaměstnaní, dále pak příslušníci etnických menšin a staří lidé.³⁸ S nimi jsou však logicky ohroženi i příslušníci jejich rodin. Fenomén chudoby je však výrazně závislý i na věku. Chudoba seniorů totiž stále existuje, a to i přes to, že se v Evropě daří sociální podmínky života příslušníků této části společnosti zlepšovat prostřednictvím penzijních systémů.³⁹

MAREŠ⁴⁰ upozorňuje, že ve Spojených státech amerických i ve státech Evropské unie představuje zajímavé téma obecné diskuse i otázka feminizace chudoby. Jedná se o reflexi skutečnosti, kdy ženy a případně i jejich děti jsou vystaveny zvýšenému riziku chudoby. Chudoba žen má ve všech vyspělých zemích stále nejen větší rozsah než chudoba mužů, ale také pro ně představuje odlišnou životní zkušenost. Tato zkušenost přitom souvisí především se specifickým postavením žen na trhu práce. V důsledku ekonomických obtíží jsou vždy nejdříve propouštěny ženy, ovšem společně s pracujícími důchodci a zahraničními dělníky.

---

³⁷ *Projekce obyvatelstva České republiky* [online]. Praha : ČSÚ, 2003 [cit. 2012-12-08] Dostupné z WWW: <[http://www.czso.cz/csu/2004edicniplan.nsf/t/B0001D6145/\\$File/4025rra.pdf](http://www.czso.cz/csu/2004edicniplan.nsf/t/B0001D6145/$File/4025rra.pdf)>.

³⁸ MAREŠ, P. *Sociologie nerovnosti a chudoby*. 1. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství, 1999. s. 44.

³⁹ SAK, P., KOLESÁROVÁ, K. *Sociologie stáří a seniorů*. 1. vyd. Praha : Grada Publishing, 2012. s. 22.

⁴⁰ MAREŠ, P. *Sociologie nerovnosti a chudoby*. 1. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství, 1999. s. 52.

Fenomén feminizace chudoby pak samozřejmě nejcitelněji dopadá na neúplné rodiny, které jsou v české společnosti nejčastěji tvořeny osamělou matkou s dětmi. Stejně tomu je samozřejmě i v dalších evropských státech. Vyšší riziko chudoby s sebou pak nese již jen vyšší počet dětí v rodině, protože početnější rodiny nutně potřebují více finančních zdrojů než rodiny bez dětí. Obecně lze shrnout, že s každým dalším dítětem klesá životní úroveň příslušné rodiny, přičemž kvalitativní předěl zásadního významu představuje třetí dítě. Povinnosti spojené s výchovou dětí pak působí jako jistá bariéra pro účast na trhu práce, a to především pro ženy. Přitom dle SIROVÁTKY⁴¹ je právě vytvoření příznivějšího společenského klima a podmínky pro rodinu základním cílem rodinné politiky. Tyto podmínky zahrnují umožnit lidem vlastní život a realizaci partnerských a rodičovských plánů, vytvářet rodičům vhodné podmínky pro skloubení nároků trhu práce s nároky péče o nezaopatřené děti a nesoběstačné členy rodiny. Důležitý je však respekt k odlišným zájmům a potřebám různých typů rodin a jejich členů.

MAREŠ⁴² v této souvislosti polemizuje s obecně rozšířenou představou, že chudí jsou nemajetnými právě proto, že nedokážou regulovat velikost svých rodin. Zmíněný autor tvrdí, že chudé rodiny mají více dětí proto, ne že by si je přáli mít, ale jednoduše proto, že jejich plození nedokážou preventivně bránit, což se týká i řady populačních segmentů ve vyspělých zemích.

V kontextu výše uvedeného lze dodat, že relativně významný aspekt struktury chudoby a nerovnosti v současné evropské populaci představuje i etnická příslušnost. Chudoba mezi příslušníky etnických menšin bývá obecně častější než v rámci většinové společnosti, neplatí to ovšem ve všech případech. Specifickým rysem této etnické chudoby je také celkově snížená úroveň životních šancí a snížená kvalita života. Chudoba je v tomto případě často spojena také s diskriminací a dokonce i s fenoménem sociálního vyloučení.

V rámci České republiky se etnický aspekt chudoby týká především příslušníků romské menšiny. Rada vlády České republiky pro záležitosti romské menšiny v této souvislosti upozorňuje na četná specifika chudoby Romů a na fakt, že souvisí s jejich vysokou nezaměstnaností. Pouze 26 % dospělých Romů v České republice nemá žádnou zkušenost s nezaměstnaností. Naopak 35 % dospělých Romů je vystaveno

---

⁴¹ SIROVÁTKA, T., et al. *Rodina, zaměstnání a sociální politika*. 1. vydání. Brno : Fakulta sociálních studií (Institut pro výzkum reprodukce a integrace společnosti) Masarykovy univerzity v Brně, 2006. s. 162.

⁴² MAREŠ, P. *Sociologie nerovnosti a chudoby*. 1. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství, 1999. s. 53.

opakované nezaměstnanosti a 39 % dospělých Romů dokonce náleží do kategorie dlouhodobě nezaměstnaných. Déle než 1 rok je průběžně bez práce 75 % všech nezaměstnaných Romů a z toho pak 30 % je bez práce déle než 4 roky.⁴³

V této souvislosti lze upozornit na již starší odhad NEČASE⁴⁴, který na konci 90. let 20. století psal o extrémní míře nezaměstnanosti v romských ghettech. Tak např. v některých vyloučených lokalitách na Ostravsku či Karvinsku nebo v severních Čechách podle zmíněného autora činila nezaměstnanost Romů až 90 %. MAREŠ⁴⁵ v této souvislosti varuje, že chudoba Romů se může stát v České republice v krátké době zdrojem jejich konfliktu s majoritní populací.

3.3 Trvale (ne)udržitelná sociální politika

Sociální politika hraje v dnešní době velmi důležitou roli. V České republice i v ostatních vyspělých demokratických zemích je neodmyslitelnou součástí národních politik, neboť směřuje k sociální ochraně svých občanů. Přestože je její postavení velmi důležité, je sociální politika vystavena silnému politickému a ekonomickému tlaku. Důvodem je disproporce mezi stále rostoucími požadavky a omezenými zdroji. Tato složitá situace je řešena snahou o sociální reformy, které s sebou často nesou i jejich negativní dopady, které se projevují rostoucími sociálními nerovnostmi a zvláště se prohlubují v období ekonomických potíží. S nimi dochází k nárůstu sociálních výdajů a rostoucí očekávání a požadavky občanů vůči sociální politice.⁴⁶

Sociální politiku vymezuje KREBS⁴⁷ jako soubor aktivit, které promyšleně (cílevědomě) směřují ke zlepšení základních životních podmínek obyvatelstva jako celku, respektive určitých skupin obyvatelstva, k zabezpečování sociálního bezpečí a sociální suverenity v rámci daných hospodářských a politických možností země. V současné době je v ČR pojetí sociální politiky založeno na dvou přístupech. První přístup je typický širokým pojetím sociální politiky, který ji definuje jako konkrétní činnost státu a ostatních subjektů, kterou tak bezprostředně ovlivňuje životní podmínky celé společnosti. Toto pojetí je významné pro dlouhodobé koncepční úvahy o podobě sociální politiky, jejích programech a v neposlední řadě je velmi potřebný, neboť nahlíží

---

⁴³ Zpráva o stavu romských komunit v České republice 2004 [online]. Praha : Vláda ČR, 2004 [cit. 2012-12-08]. Dostupné z WWW: <<http://www.vlada.cz/scripts/detail.php?id=7721>>.

⁴⁴ NEČAS, C. *Romové v České republice včera a dnes*. 1. vyd. Olomouc : Univerzita Palackého, 1999. s. 113.

⁴⁵ MAREŠ, P. *Sociologie nerovnosti a chudoby*. 1. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství, 1999. s. 55.

⁴⁶ SIROVÁTKA, T. *Česká sociální politika na prahu 21.století: efektivnost, selhávání, legitimita*. Brno : Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně, 2000. 236 s.

⁴⁷ KREBS, V. *Sociální politika*. 4.vyd. Praha : ASPI, 2007. s. 24-25.

na sociální politiku jako na určitý systém s vnitřními vazbami a i s vazbami na společenské okolí. Druhý přístup vymezuje sociální politiku v užším významu. V tomto smyslu je jejím hlavním cílem reagovat na možné negativní dopady sociálních rizik (např. stáří, invalidita, nemoc) a odbourávat negativní sociální jevy (např. nezaměstnanost, chudoba). V podstatě toto pojetí redukuje sociální politiku na systém opatření, především v oblasti zaměstnanosti a sociálního zabezpečení.

Prezident České republiky KLAUS⁴⁸ ve svém projevu při příležitosti státního svátku 28. října 2012 uvedl: „Data za Evropu říkají, že je u nás nejnižší i procento lidí žijících pod hranicí chudoby. Přesto se, ač jsme jako celek nikdy nebyli tak bohatí, některým z nás dobře nežije. Současná hospodářská stagnace, provázená v principu správnou a chvályhodnou snahou vlády stabilizovat veřejné finance a brzdit nárůst státního dluhu, vede k tomu, že se životní úroveň některých našich spoluobčanů snižuje. Nezpůsobili to však ti, kteří jim nyní něco berou, ale ti, kteří jim předtím nezodpovědně dávali. Čím vyšší a chatrnější byl základ, z něhož nyní musí jednotlivci či celé sociální skupiny slevovat, tím vyšší je jejich pocit frustrace.“

Jedním z výrazných rizik, na které se často zapomíná a které je nutné posuzovat v celkovém kontextu ekonomického, demografického a sociálního vývoje České republiky, je právě neodpovědná a trvale neudržitelná sociální politika vlád, přičemž toto konstatování platí v podstatě pro celou Evropu.

Nezbytným předpokladem sociální politiky každého státu je jeho pozitivní ekonomický vývoj a dobrý stav veřejných financí. Jinými slovy: stát musí být schopen svoji sociální politiku financovat takovým způsobem, aby toto financování nijak neohrožovalo budoucí prosperitu dané společnosti. V této souvislosti lze konstatovat, že na přelomu 20. a 21. století Česká republika těžila ze tří ekonomických výhod. Tu první představovala výhodná geografická poloha, tedy blízkost k západním i východním trhům a především strategické sousedství s Německem, druhou pak kvalifikovaná a přitom relativně levná pracovní síla a třetí výhoda vyplynula z prvních dvou, protože spočívala v přílivu přímých zahraničních investic. Ovšem v posledních letech je stále více zřejmé, že potenciál všech těchto ekonomických výhod, jimž se těšila Česká republika, je již do značné míry vyčerpán.

---

⁴⁸ KLAUS, V. *Projev prezidenta Václava Klause k 28. říjnu* [online]. Praha : MAFRA, 2012 [cit. 2012-12-08]. Dostupné z WWW: <http://zpravy.idnes.cz/projev-prezidenta-vaclava-klause-k-28-rijnu-fjt-domaci.aspx?c=A121028_155143_domaci_jan>.

Autorský kolektiv *Exportní strategie České republiky pro období 2012 - 2020*⁴⁹ konstatuje, že reálné jednotkové náklady na pracovní sílu v České republice se zvyšují, čímž klesá cenová konkurenceschopnost České republiky a její komparativní výhoda na evropském i světovém trhu. Mezinárodní srovnání Světového obchodního fóra navíc ukazuje, že Česká republika výrazně zaostává oproti vyspělým zemím také v oblasti necenových komparativních výhod. Nevstřícné veřejné instituce, korupce, pozvolna se zhoršující infrastruktura, zhoršující se úroveň vzdělávání a nedostatečný rozvoj inovací posouvají v tvrdé mezinárodní konkurenci Českou republiku rychle do kategorie nezajímavých a neperspektivních států, což už ani výhodná poloha v centru Evropy nijak nezachrání.

Velice obecně lze shrnout, že sociální systém státu, který usiluje o trvalou konkurenceschopnost a prosperitu v náročném globálním prostředí, nesmí příliš zatěžovat veřejné finance a v žádném případě nesmí působit demotivujícím způsobem na některé složky populace.

---

⁴⁹ *Exportní strategie České republiky pro období 2012 - 2020* [online]. Praha : CzechTrade, 2012 [cit. 2012-12-08]. Dostupné z WWW: <<http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/exportni-strategie-cr-2012-az-2020-7148.html#!>>.

4 REFORMA SOCIÁLNÍHO SYSTÉMU V ČESKÉ REPUBLICE A JEJÍ ZDŮVODNĚNÍ

V souvislosti se změnami, které v rámci sociálního systému plánovala bývalá vláda Petra Nečase, vypracovalo Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky tzv. sociální reformu, jejíž jednotlivé aspekty postupně nabývaly a měly nabývat účinnosti v letech 2012 a 2013. Proklamovaným cílem této sociální reformy bylo vytvořit efektivní systém správy veřejných finančních prostředků určených pro sociální oblast a dále pak pomoc v samotném procesu administrace a vyplácení jednotlivých dávek. Obecně řečeno nemělo dojít ke snížení celkového objemu vyplácených finančních prostředků pro příjemce dávek sociální ochrany. Úspory finančních prostředků a tím tedy úlevy pro státní rozpočet mělo být podle záměru vlády dosaženo díky zjednodušení systému, jeho zlevnění a celkového zefektivnění.

Lze shrnout, že změny se v rámci sociální reformy týkají těchto oblastí:⁵⁰

- systému administrace a distribuce dávek sociální ochrany,
- oblasti péče o zdravotně postižené osoby,
- oblasti zabezpečení osob v hmotné nouzi,
- oblasti zaměstnanosti a zvýšení kontrolní činnosti při výkonu nelegální práce.

Hlavní cíl sociální reformy byl již výše uveden. Dílčí cíle sociální reformy lze specifikovat konstatováním, že reforma usilovala o zjednodušení systému sociální ochrany občanů, dále o vyšší efektivitu práce orgánů státní správy, dosažení maximální možné účelnosti vyplácených sociálních dávek, o snížení celkové administrativní zátěže pro všechny uživatele sociálních služeb a konečně o mnohem efektivnější zacílení a též zajištění adresnosti vyplácených sociálních dávek.

Předpokládané přínosy reformy sociálního systému bývalá vláda Petra Nečase stručně shrnovala následujícím způsobem:⁵¹

1. omezení zneužívání systému,
2. zvýšená kontrola a postihy,
3. větší motivace zaměstnavatelů k přijímání nových zaměstnanců,

---

⁵⁰ *Státní úředník* [online]. Praha : MPSV, 2011 [cit. 2013-12-28]. Dostupné z WWW: <<http://socialnireforma.mpsv.cz/cs/7#2.1>>.

⁵¹ *Sociální reforma* [online]. Praha : Úřad vlády České republiky - Informační centrum vlády, 2012 [cit. 2012-12-08]. Dostupné z WWW: <<http://icv.vlada.cz/cz/socialni-reforma/>>.

4. větší motivace lidí k aktivnímu hledání práce,
5. úspora administrativních nákladů při vyplácení dávek,
6. zjednodušení systému sociální ochrany,
7. podpora rozšíření nabídky služeb péče o dítě,
8. sladování rodinného a pracovního života rodičů.

4.1 Zdůvodnění reformy

Na úvod této podkapitoly je vhodné citovat konstatování Nečasovy vlády, které stručným, nicméně výstižným způsobem shrnuje obecné důvody a objasňuje nutnost a nezbytnost reformy sociálního systému.

Vláda České republiky uvádí: „Pohled za hranice stále zřetelněji ukazuje, že se Evropa potýká s vleklou ekonomickou krizí a všechny evropské země jsou nuceny se této nové realitě přizpůsobit. Česká republika není izolovaným ostrůvkem v rozbouřeném moři. Jestliže nechceme zabřednout do velkých ekonomických problémů, které tvrdě dopadají například na Řecko, Portugalsko, Irsko, Španělsko nebo Itálii, musíme se přizpůsobit i my. To je především motivováno snahou zkrotit nebezpečné zadlužování státu a postupně snižovat schodky veřejných rozpočtů.

Dluh České republiky je dnes zhruba čtyřikrát nižší než řecký, patří k nejnižším v Evropě, a z tohoto pohledu na tom naše země zase není tak špatně. O tom svědčí i nedávné zvýšení ratingu České republiky, což je v Evropě zcela ojedinělé nebo ocenění prováděných reforem ze strany Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD) a Evropské komise. Eurozóna, na kterou je Česká republika těsně navázána, má podle odhadů v roce 2012 zpomalit ekonomický růst na 0,2 %. OECD, která sdružuje 34 nejrozvinutějších zemí světa včetně České republiky, jako recept proti zpomalování růstu doporučuje právě co nejrychlejší zavedení reformy, které musí být doprovázeny úsporami.⁵²

Skutečně je nutné shrnout, že patrně tím nejdůležitějším motivem pro realizaci současné reformy sociálního systému, a to v celoevropském kontextu, je trvalá neudržitelnost veřejných financí. Konkrétně se jedná o stále se zvyšující veřejný dluh a o relativně vysoké schodky veřejných financí. Závažnost tohoto konstatování platí i přes výše citované a pro Českou republiku relativně příznivé evropské srovnání. V konkrétním případě České republiky je však tato situace ještě komplikována poměrně

---

⁵² *Změny 2012 - průvodce novinkami sociálního systému v roce 2012* [online]. Praha : Úřad vlády ČR, 2012 [cit. 2012-12-08]. Dostupné z WWW: <<http://www.vlada.cz/assets/socialni-reforma/pruvodce-zmenami/Inzerce-ZMENY-DENIKY-NOVY-oriznuto.pdf>>.

vysokou mírou korupce, která zde nabyla systémového charakteru a která z veřejných zdrojů rok co rok ukrajuje značné objemy financí, využitelných samozřejmě mnohem efektivnějším a prospěšnějším způsobem.

V současné době jako skutečně hlavní a nejzávažnější příčinu špatného a zatím stále se zhoršujícího stavu veřejných financí je možné označit skutečnost, že téměř 80 % všech výdajů státního rozpočtu představují tzv. mandatorní výdaje. Jedná se o takové výdajové položky, které je stát povinen finančně zajišťovat na základě příslušného zákona, což znamená, že vláda samotná, ať již jakéhokoli složení, nemůže jejich výši žádným způsobem ovlivnit. Jediný využitelný způsob by samozřejmě představovala změna příslušných zákonů.

Mandatorními výdaji jsou především sociální finanční transfery, mezi které náleží především výplaty penzí, tedy dávek důchodového pojištění, nemocenských dávek a dávek státní sociální podpory.⁵³ Kromě těchto sociálních transferů se dále jedná o platby státu do všeobecného zdravotního pojištění, výdaje na dluhovou službu, tedy splácení veřejného dluhu a úroků z něj, dále o výplatu státních příspěvků ke stavebnímu spoření, penzijnímu připojištění atd.

Prezident České republiky KLAUS⁵⁴ na adresu mandatorních výdajů státního rozpočtu na konci října roku 2012 uvedl: „I když v poslední době stále mluvíme o úsporných opatřeních, naše žití na dluh pokračuje a narůstá. Nevyhneme se nezbytnosti očistit státní finance a snížit náklady na celkový chod státu na všech jeho úrovních a náš složitý a drahý státní aparát redukovat. I když je to politicky nesmírně složité, do realistických rozměrů je nutné vrátit i náš sociální systém. Znamená to omezit stále narůstající takzvané mandatorní, neboli zákony předurčené výdaje státu, tedy peníze, které státním rozpočtem jen procházejí, a vláda o nich vůbec nerozhoduje. Hledat zdroje pro jejich financování ve vyšším zdanění firem a jednotlivců efekt nepřináší a ekonomické a finanční problémy to jen prohlubuje.“

Výše citovaná slova nejen, že obhajují nutnost, ba nezbytnost reformy sociálního systému, nýbrž zároveň zcela zřetelně poukazují na to, že jedno z výrazných sociálních rizik současnosti představuje neodpovědná a trvale neudržitelná sociální politika vlád

---

⁵³ MAREŠ, P. *Dávky sociálního státu. Nastavení systému, jeho ekonomická a sociální efektivita a sociální konsekvence pro klienty sociálního státu i společnost*. 1. vyd. Brno : Masarykova univerzita – Fakulta sociálních studií, 2001. s. 27.

⁵⁴ KLAUS, V. *Projev prezidenta Václava Klause k 28. říjnu* [online]. Praha : MAFRA, 2012 [cit. 2012-12-08]. Dostupné z WWW: <http://zpravy.idnes.cz/projev-prezidenta-vaclava-klause-k-28-rijnu-fjt-domaci.aspx?c=A121028_155143_domaci_jan>.

vyspělých zemí, realizovaná mnohdy nikoli s primárním cílem pomoci sociálně potřebným skupinám obyvatel, nýbrž s cílem získat voličskou podporu.

V kontextu výše uvedeného lze dodat, že další významnou položkou jsou i tzv. kvazimandatorní výdaje, mezi něž patří mzdy pracovníků rozpočtových a příspěvkových organizací. Skokový růst mandatorních výdajů v souvislosti s novými sociálními dávkami (např. porodné a rodičovský příspěvek), které byly schváleny před parlamentními volbami v roce 2006, katapultoval podíly mandatorních výdajů na hranici tří pětin výdajů rozpočtu. Pro vývoj posledních let je tak typické, že státu zbývá jen necelá pětina příjmů státního rozpočtu na financování rozvoje, protože dohromady podíl mandatorních a kvazimandatorních výdajů ve státním rozpočtu České republiky dosahuje kolem 80 % jeho příjmů.⁵⁵

Ovšem KRÁSA⁵⁶, předseda Národní rady osob se zdravotním postižením, označuje reformní úsilí nejen Nečasovy, ale i předchozí Topolánkovy vlády za realizaci nesystémových kroků, a tvrdí, že tyto kroky ve svých důsledcích zapříčiňují ještě hlubší sociální propad občanů, na které doléhají. Václav Krása v této souvislosti polemizuje s tvrzením, že sociální systém zatěžuje státní rozpočet.

Podle KRÁSY⁵⁷ však představuje taková argumentace ve prospěch realizace sociální reformy naprosto zásadní nepochopení úlohy sociálního zabezpečení, ale také např. důchodového pojištění. Představitelé politických stran, média, ale také občané obvykle a zjednodušujícím způsobem vnímají důchody a všechny další sociální dávky a transfery v rámci sociálního systému pouze jako čisté výdaje. Většina diskusí na téma státního rozpočtu, státního dluhu atd. je proto vedena v duchu chápání sociálního systému jako zátěže, která nejvíce dopadá na ty, kteří pracují a odvádějí daně a pojištění. Ovšem ŠICHTAŘOVÁ a PIKORA⁵⁸ například upozorňují, že sociální transfery se nakonec vracejí do ekonomiky v důsledku zvýšené kupní síly sociálně slabších vrstev obyvatelstva.

---

⁵⁵ VLNAS, M. *Pavel Kohout: Ne víc, než vybereme* [online]. Praha : Peníze.CZ, 2012 [cit. 2012-12-08]. Dostupné z WWW: <<http://www.penize.cz/statni-rozpocet/246570-pavel-kohout-ne-vic-nez-vybereme>>.

⁵⁶ KRÁSA, V. *Důsledky sociálních reforem* [online]. Praha : OUR MEDIA, 2013 [cit. 2013-12-04]. Dostupné z WWW: <<http://www.parlamentnilisty.cz/arena/nazory-a-petice/Vaclav-Krasa-Dusledky-socialnich-reforem-280636>>.

⁵⁷ KRÁSA, V. *Důsledky sociálních reforem* [online]. Praha : OUR MEDIA, 2013 [cit. 2013-12-04]. Dostupné z WWW: <<http://www.parlamentnilisty.cz/arena/nazory-a-petice/Vaclav-Krasa-Dusledky-socialnich-reforem-280636>>.

⁵⁸ ŠICHTAŘOVÁ, M., PIKORA, V. *Všechno je jinak: aneb Co nám neřekli o důchodech, euru a budoucnosti*. Praha : Grada Publishing, 2011. s. 145.

Dle KRÁSY⁵⁹ tomu tak nepochybně, avšak pouze částečně, je. Jedná se však o velice zjednodušující až černobílý pohled na sociální systém. Málokdo si uvědomuje, že z vyplacených 370 miliard korun na důchody všech kategorií se drtivá většina těchto peněz vrací zpět do národního hospodářství a tyto prostředky tvoří významnou část HDP. Lze odhadnout, že více jak 90 % vyplacených důchodů se navrácí zpět do české ekonomiky, a to ve formě DPH, spotřební daně nebo pojištění a podobně. Není snad troufalé tvrdit, že z vyplacené výše důchodu se více než polovina finančních prostředků vrací zpět přímo do státního rozpočtu. Obdobně je to i s dalšími dávkami sociálního zabezpečení.

Reformu sociálního systému tedy nelze zdůvodňovat pouze odkazem na nutnost stabilizace státního rozpočtu. Česká republika se totiž dlouhodobě potýká s celou řadou problémů v oblasti lidského kapitálu a v souvislosti s tím i na trhu práce. Tyto problémy pak při jejich neřešení mohou v dlouhodobém horizontu vést až k velice vážné ztrátě konkurenceschopnosti národní ekonomiky v evropském i globálním měřítku.

Mezi těmito problémy lze jmenovat např. klesající kvalifikovanost české pracovní síly, na což lze usuzovat podle dlouhodobě se horšících výsledků českých žáků a studentů v mezinárodním srovnání, dále např. o relativně nízkou zaměstnanost žen s dětmi, nízký podíl částečných úvazků na celkovém objemu zaměstnaneckých poměrů, také o nízkou nabídku služeb péče o děti a o celou řadu dalších faktorů ze sociální oblasti, které však mají ekonomické dopady.

Samotná Nečasova vláda v tomto kontextu konstatovala: „Dlouhodobě je proto potřeba zajistit co nejdostupnější služby a ochranu sociálně citlivých skupin obyvatel. Systém se výrazně zjednodušuje a služby se stávají dostupnější. Naopak se zpříšňuje boj se zneužíváním dávek, aby je mohli pobírat jen ti skutečně potřební. Sociální reforma se také snaží co nejvíce vyjít vstříc rodičům s dětmi, zejména pak matkám, pro něž je volba mezi rodinným a pracovním životem v současných podmínkách velice obtížná. Díky změnám v sociálním systému se jim nyní otevírá více možností k optimálnímu sladění rodinného a pracovního života.“⁶⁰

---

⁵⁹ KRÁSA, V. *Důsledky sociálních reform* [online]. Praha : OUR MEDIA, 2013 [cit. 2013-12-04]. Dostupné z WWW: <<http://www.parlamentnilisty.cz/arena/nazory-a-petice/Vaclav-Krasa-Dusledky-socialnich-reform-280636>>.

⁶⁰ *Sociální reforma* [online]. Praha : Úřad vlády České republiky - Informační centrum vlády, 2012 [cit. 2012-12-08]. Dostupné z WWW: <<http://icv.vlada.cz/cz/socialni-reforma/>>.

4.2 Základní původní aspekty reformy podle Nečasovy vlády

Hlavní změny, které měla přinést sociální reforma, již se pokoušela realizovat Nečasova vláda, lze na základě oficiálně proklamovaného záměru zmíněné vlády specifikovat následujícím způsobem:⁶¹

- došlo ke ztížení podmínek pro zneužívání finanční podpory v nezaměstnanosti. Pokud pracující občan ukončí bez vážného důvodu svůj pracovní poměr, který mu zajistil Úřad práce České republiky nebo pokud dostane od svého zaměstnavatele za hrubé porušování pracovních povinností výpověď, může se do úřední evidence nezaměstnaných přihlásit znovu až po šesti měsících,
- snížila se podpora v nezaměstnanosti těm občanům, kteří sami podají výpověď ze zaměstnání nebo kteří ukončí svůj pracovní poměr na základě dohody. Výjimku ovšem představují vážné důvody, přesně definované příslušným zákonem, jako jsou typicky např. důvody rodinné, zdravotní a další,
- rozhodné období pro nárok na podporu v nezaměstnanosti se zkrátilo celkem o jeden rok. Nárok na podporu v nezaměstnanosti přitom má ten uchazeč, který pracoval v součtu alespoň 12 měsíců během posledních dvou let, tedy nikoli tři let jako dříve, před svým zařazením do úřední evidence uchazečů o zaměstnání,
- někteří vybraní nezaměstnaní občané mají povinnost hlásit se na CzechPointu. Pokud tak neučiní, přijde tak tento uchazeč o podporu v nezaměstnanosti, stát mu navíc přestane hradit také zdravotní pojištění a dokonce bude vyřazen z evidence uchazečů o zaměstnání. Cílem tohoto opatření je omezení tzv. práce na černo,
- studenti také získali nárok na podporu v nezaměstnanosti, ovšem za specifických podmínek. V případě, kdy předtím odpracovali alespoň 12 měsíců během posledních dvou let před zařazením do evidence a platili tak příspěvky na sociální pojištění, vzniká jim nárok na finanční podporu v nezaměstnanosti,
- uchazeči o zaměstnání si mohou vybrat konkrétní rekvalifikaci. Úřad práce poté tuto jejich studijní nabídku posoudí, zkoumá zejména, je-li vhodná z hlediska zdravotního stavu nezaměstnaného či jeho uplatnitelnosti na trhu práce v České republice, načež může zvolenou rekvalifikaci zcela uhradit,
- jednotliví zaměstnavatelé již nejsou povinni hlásit Úřadu práce České republiky volná místa ve svých organizacích. Mohou tak ovšem učinit zcela dobrovolně.

---

⁶¹ *Sociální reforma* [online]. Praha : Úřad vlády České republiky - Informační centrum vlády, 2012 [cit. 2012-12-08]. Dostupné z WWW: <<http://icv.vlada.cz/cz/socialni-reforma/>>, vlastní zpracování.

- podle Nečasovy vlády se zvýšila motivace agentur práce sehnat jednotlivým uchazečům zaměstnání. Za umístění uchazeče do zaměstnání a jeho setrvání na sjednaném pracovním místě po určitou dobu totiž stát vyplatí příslušné agentuře finanční příspěvek. Ovšem skutečnou účinnost tohoto opatření v praxi na pracovním trhu by musel potvrdit až empirický výzkum,
- firmy zaměstnávající postižené spoluobčany dostávají od státu větší množství finančních prostředků. Ten zaměstnavatel, který má v kolektivu svých pracovníků více než polovinu zdravotně postižených zaměstnanců, dostane od státu 75 % z celkového objemu vydaných mzdových nákladů, a to až do výše 8 000,- Kč měsíčně na jednoho takového zaměstnance. Po roce se pak tento příspěvek může zvýšit o další 2 000,- Kč měsíčně,
- dále došlo ke zpřísnění postihů za nelegální práci. Pokuty za práci tzv. na černo se totiž zvýšily z 10 000,- Kč až na 100 000,- Kč, což je skutečně značné zvýšení. Těm firmám, které poskytují nelegální práci, pak hrozí pokuta ve výši 250 000,- Kč až 10 000 000,- Kč. Zároveň pak tyto firmy mohou přijít o možnost získat veřejnou zakázku či státní dotace, což znamená jistou konkurenční nevýhodu,
- výše odstupného při ukončení pracovního poměru za příslušných podmínek se odvíjí od doby, kterou konkrétní zaměstnanec u daného zaměstnavatele odpracoval. Ti občané, kteří odpracovali méně než jeden rok, mají nárok na odstupné pouze ve výši jednoho jediného měsíčního platu. Ovšem ti zaměstnanci, kteří působili u daného zaměstnavatele jeden až dva roky, mají poté nárok na částku ve výši celých dvou měsíčních platů. A konečně tříměsíční odstupné pak dostanou ti zaměstnanci, kteří u téhož zaměstnavatele pracovali více než dva roky,
- stát navíc kompenzuje uchazečům o zaměstnání nevyplacené odstupné, odchodné či odbytné. Zaplatí tak 65 % průměrného měsíčního čistého výdělku z posledního zaměstnání daného uchazeče. Vláda argumentovala tím, že v praxi se totiž bohužel často stává, že mnozí soukromí zaměstnavatelé odstupné nevyplatí a tito občané pak zůstávají bez finančních prostředků, protože po tuto dobu nemají nárok na podporu v nezaměstnanosti,
- všechny nepojistné sociální dávky jsou nyní nadále vypláceny Úřadem práce České republiky. Vedle podpory v nezaměstnanosti a podpory v rámci rekvalifikací se jedná také o dávky státní sociální podpory, tedy o přídavek na

dítě, rodičovský příspěvek, příspěvek na bydlení, porodné, pohřebné, dále pak o dávky péstounské péče, dávky pomoci v hmotné nouzi, tedy o příspěvek na živobytí, doplatek na bydlení, mimořádná okamžitá pomoc a dávky pro osoby se zdravotním, tedy o příspěvek na mobilitu, příspěvek na zvláštní pomůcku a konečně jde o příspěvek na péči,

- mění se také systém čerpání rodičovského příspěvku. Zájemci si nyní mohou volit výši příspěvku a tím i délku jeho pobírání i v průběhu jeho čerpání,
- došlo ke sjednocení celkové sumy rodičovského příspěvku. Vyčerpat lze nyní až 220 000,- Kč na jedno dítě. Rodičovský příspěvek je pak vyplácen, dokud tato částka není zcela vyčerpána, nejdéle však do čtyř let věku dítěte,
- rodiče nezaopatřených nepřicházejí o rodičovský příspěvek ani při umístění dítěte staršího dvou let do příslušného zařízení pro děti. Rodičovský příspěvek také mohou čerpat i rodiče dětí mladších dvou let, ovšem pouze pokud tyto děti navštěvují zařízení pro děti v rozsahu do 46 hodin měsíčně,
- je také umožněn souběh rodičovského příspěvku a příspěvku na péči. Rodiče zdravotně postiženého dítěte rovněž mohou kromě finančního příspěvku na péči pobírat i rodičovský příspěvek,
- zvyšuje se do jisté míry i příspěvek na bydlení, který se nyní vypočítává na základě normativních nákladů na bydlení, které se každoročně zvyšují – či spíše měly by se zvyšovat, pokud nedojde ke změně – a to s ohledem na sociální vývoj,
- k výplatě sociálních dávek se měly používat speciální karty, označované jako tzv. karty sociálních systémů neboli zkráceně sKarty. Tento výraz byl a je nejčastěji používán v mediálním prostoru. Tzv. sKarty měly sloužit také ke komunikaci se státní správou a jako průkaz zdravotně postiženého občana. Měly fungovat i jako obdoba platebních karet, ačkoli nejsou jakkoli vázány na soukromý účet klienta. Jejich používání bylo plánováno a zavedeno dobrovolně. Ovšem právě sKarty se staly jedním ze symbolů kritiky a rozpačitých výsledků sociální reformy Nečasovy vlády a bylo od nich ustoupeno, jak bude níže upřesněno,
- dále došlo ke sjednocení dávek pro osoby se zdravotním postižením. Dříve totiž bylo zapotřebí vyplňovat značný počet příslušných formulářů a také předkládat celou řadu různých posudků. Systém je nyní zjednodušen pouze na dvě dávky, a to na příspěvek na mobilitu a příspěvek na zvláštní pomůcku,

- v rámci sociální reformy byl také upraven finanční příspěvek státu pro provozovatele chráněných pracovních míst. Po uplynutí lhůty 12 měsíců provozu konkrétního pracovního místa pro zdravotně postižené občany si může daný zaměstnavatel požádat o příspěvek na částečnou úhradu provozních nákladů, které jsou spojené s existencí chráněného pracovního místa,
- zvýšil se finanční příspěvek státu na péči pro některé handicapované děti, a to celkem třikrát. Dětem a dospívajícím ve věku do 18 let ve stupni závislosti II byla dávka zvýšena na 6 000,- Kč měsíčně. Nezaopatřenému dítěti či dospívajícímu ve věku do 18 let věku, které má nárok na příspěvek na péči, a také rodiči, který má nárok na příspěvek na péči a který pečuje o nezaopatřené dítě do 18 let věku, na základě současné úpravy náleží zvýšení příspěvku na péči o 2 000,- Kč, ovšem pouze tehdy, pokud je rozhodný příjem dané rodiny nižší než dvojnásobek částky jejího životního minima. Avšak zcela bez ohledu na příjem dané rodiny se zvýšil příspěvek na péči o 2 000,- Kč tomu dítěti od 4 do 7 let, kterému náleží příspěvek na péči ve stupni III nebo IV,
- změnil se systém posuzování stupně závislosti. Na základě stávající úpravy se hodnotí, zda je konkrétní fyzická osoba z důvodu svého dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu schopna zvládat příslušným předpisem vymezených deset základních životních potřeb. V případě dětí a dospívajících ve věku do 18 let se jedná pouze o devět základních životních potřeb. Do základních životních potřeb byly agregovány dřívější úkony péče o vlastní osobu a soběstačnosti.

Dále je nutné upozornit na zavedení institutu veřejné služby, který však není možné zaměňovat s institutem veřejně prospěšných prací. V rámci sociální reformy byl od 1. ledna 2012 institut veřejné služby převeden z kompetence jednotlivých obcí pod pravomoc Úřadu práce České republiky. O výkon veřejné služby byl přitom ze strany obcí poměrně velký zájem, jak ve své době potvrzovaly nejen komentáře mnohých starostů v médiích, ale také průzkum realizovaný v říjnu roku 2011 generálním ředitelstvím Úřadu práce České republiky.

Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky k podrobnostem ohledně institutu veřejné služby uvádí: „Pokud uchazeč o zaměstnání vedený v evidenci úřadu práce nepřetržitě déle než dva měsíce odmítne bez vážného důvodu vykonávat veřejnou službu v rozsahu až do 20 hodin týdně, bude z evidence vyřazen. Vedle zákonem stanovených podmínek Úřad práce České republiky určí podrobná kritéria pro výběr

uchazečů o zaměstnání, kterým bude veřejná služba nabídnuta. Metodika bude směřovat do veřejné služby zejména uchazeče o zaměstnání, kteří jsou dlouhodobě v evidenci úřadu práce. Počítá se například i se zavedením tzv. koordinátorů veřejné služby, jejichž roli by měli plnit lidé z evidence úřadů práce s vyšším vzděláním nebo s potřebnými profesními zkušenostmi.⁶²

Ovšem také tento institut se podobně jako nechvalně proslulé sKarty nebo blamáž ohledně zájmu o vstup do tzv. třetího pilíře důchodového systému stal jedním ze symbolů neúspěchu reforem Nečasovy vlády.

4.3 Změny v rámci reformy

Již v rámci předchozí podkapitoly bylo předesláno, že některé z aspektů sociální reformy realizované vládou Petra Nečase vzaly za své dříve, než se mohly důkladněji projevit a než bylo možné objektivně posoudit jejich důsledky. Jedná se především o projekt sKaret a o institut veřejné služby.

V rámci Sociální reformy došlo v druhé polovině roku 2012 k přechodu na zcela nový systém výplaty a administrace nepojistných sociálních dávek a dávek v oblasti státní politiky zaměstnanosti prostřednictvím Karty sociálních systémů neboli tzv. sKarty. Oficiálně proklamovaným cílem tohoto opatření bylo zajistit pokud možno co největší efektivitu a komfort pro občany. sKarty začaly být vydávány ve dvou variantách, a to ve variantě základní a speciální, která současně měla sloužit jako průkaz pro osoby se zdravotním postižením. sKartou se pak občané měli prokazovat na úřadech práce a měly sloužit také jako identifikační doklad těch občanů, kteří pobírají některý z druhů sociálních dávek.

Na počátku roku 2013 Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky na adresu sKaret optimisticky konstatovalo: „V letošním roce se stala sKarta ještě mnohem přátelštější k lidem. Novela zákonů o zaměstnanosti a sociálně-právní ochraně dětí umožní do doby vydání sKarty vyplácet podpory v nezaměstnanosti a dávky péstounské péče stávajícím způsobem, tedy převodem na bankovní účet nebo v hotovosti. Chystají se i další legislativní změny. Mají se mimo jiné týkat způsobu nakládání s osobními údaji a jejich ochrany. sKarty dnes používá již více než 201 000 lidí, stát jim přes ně poslal dvě miliardy korun. Každý občan při převzetí sKarty dostane také informace o všech funkcích, které může využít, včetně způsobu používání jako průkazu TP, ZTP a ZTP/P. Pokud vydávání sKaret bude pokračovat v obdobném tempu jako dosud, lze

---

⁶² Tisková zpráva MPSV: *Sociální reforma I* [online]. Praha : MPSV, 2011 [cit. 2012-12-08]. Dostupné z WWW: <<http://www.mpsv.cz/cs/11678>>.

odhadnout, že se jich za rok 2013 vydá až 800 000. To je dohromady spolu s kartami vydanými v roce 2012 celkem 1 milion. V praxi to znamená, že cca 85 % všech klientů úřadů práce bude mít sKarty.⁶³

Lze dodat, že podobný systém, jaký představovaly české sKarty, již dříve zavedla a momentálně využívá celá řada evropských zemí. Jedná se např. o Itálii, Velkou Británii, Finsko a některé další. Mimo Evropskou unii pak tento systém funguje např. také ve Spojených státech. V podmínkách České republiky se ovšem zavedení tohoto systému neobešlo bez kontroverzí, přičemž výtky nejčastěji mířily na jeho efektivitu, potřebnost a cenu, přičemž se v této souvislosti ozývala i podezření na korupci, což je v rámci systémového charakteru nabývajících prostředí v České republice bohužel spíše pravidlem než výjimkou.

Z těchto důvodů a samozřejmě také z důvodů čistě politických se projekt sKaret v podstatě od počátku své existence stával objektem ostré kritiky, především pak ze strany Národní rady osob se zdravotním postižením a ze strany České strany sociálně demokratické. V listopadu roku 2012 pak veřejný ochránce práv Pavel Varvařovský v reakci na četné podněty ze strany občanů rozhodl, že lidé, kteří pobírají sociální dávky, nejsou povinni sKartu přebírat. To byl počátek konce sKaret.

Na konci prosince roku 2012 totiž Senát Parlamentu České republiky schválil vládní novelu, která umožnila s platností od ledna roku 2013 vyplácet podpory v nezaměstnanosti a pěstounské dávky i těm občanům, kteří v daném okamžiku nevladnili sKartu. V březnu roku 2013 doporučil tehdejší premiér Petr Nečas tehdejší ministryni práce a sociálních věcí Ludmile Millerové, aby byl celý projekt sKaret co nejdříve ukončen. Samotný premiér totiž oficiálně připustil, že sKarty jsou podle něj až třikrát předražené a vydělává na nich už jen firma, která dodává platební systém pro Českou spořitelnu.⁶⁴

V květnu roku 2013 pak Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky dostalo od Úřadu pro ochranu osobních údajů kvůli sKartám pokutu v celkové výši 500 000,- Kč. Důvodem této pokuty byla skutečnost, že zmíněné ministerstvo nedokázalo dostatečně zabezpečit osobní údaje občanů ve svém informačním systému. Dále pak ještě následovala finanční sankce ve výši 2 500 000,- Kč, tentokrát za neoprávněné zpřístupnění dat více než 336 000 osob České spořitelně.

---

⁶³ *Karta sociálních systémů (sKarta)* [online]. Praha : MPSV, 2011 [cit. 2013-12-28]. Dostupné z WWW: <<http://socialnireforma.mpsv.cz/cs/3>>.

⁶⁴ *Drábkova kontroverzní sKarta končí, rozhodli poslanci* [online]. Praha : Centrum holdings, 2013 [cit. 2013-12-28]. Dostupné z WWW: <<http://aktualne.centrum.cz/ekonomika/penize/clanek.phtml?id=787231>>.

Definitivní a ještě letošní (rok 2013) konec projektu sKaret pak přineslo rozhodnutí Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky ze dne 8. srpna 2013, kdy poslanci na návrh horní komory schválili změny, a to v duchu úprav, na kterých se podílelo Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky. Příslušný zákon samozřejmě začne platit po předpokládaném schválení Senátem parlamentu České republiky a po podpisu prezidentem. K tomu by mělo podle dosavadních obecných předpokladů dojít bez potíží.⁶⁵

Sněmovnou schválená verze počítá s tím, že občané by opět dostávali bezplatně sociální dávky na svůj účet nebo složenkou. Pokud by se do určité doby ani pro jednu variantu nerozhodli, peníze by dál putovaly na technický účet u České spořitelny, která projekt sKaret provozuje na základě své dvanáctileté smlouvy s ministerstvem práce a sociálních věcí. Sociální karty pro handicapované by měly být nahrazeny staronovými průkazy podle typu zdravotního postižení.⁶⁶

Úřad práce České republiky se proto již v současné době připravuje na ukončení projektu s Karet. Téměř 280 000 sKartu vlastnicích občanů, tedy nikoli onen milion, jak optimisticky, ovšem předčasně předpokládalo Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky obdrželo dopis, kterým byl oznámen konec platnosti sKarty.

Co se týče problematiky institutu veřejné služby, lze jen stručně shrnout, že po svém zavedení se stal objektem kritiky především ze strany tehdy opoziční sociální demokracie. V kritické rétorice přitom nechyběly ani zmínky o zavádění systému nucených prací a o porušování lidských práv.

Z čistě právního hlediska pak bylo možné předpokládat, že Ústavní soud České republiky se postaví vstřícně k ústavní stížnosti skupiny zákonodárců, které zastupoval sociálnědemokratický poslanec Jeroným Tejc, a veřejnou službu pro nezaměstnané jakožto povinný institut zruší. Ústavní soud České republiky sice v listopadu roku 2013 institut veřejné služby jako takový nezrušil. Leč zrušil povinnost ji zdarma vykonávat pod sankcí vyřazení z evidence úřadu práce. Tato povinnost přestala platit od zveřejnění nálezu Ústavního soudu České republiky dne 10. prosince 2012 ve Sbírce zákonů, a to nejen pro uchazeče o zaměstnání vedené v evidenci úřadu práce nepřetržitě déle než dva

---

⁶⁵ HANŽLOVÁ, J., et al. *Úřady práce se připravují na konec sKaret. Dávky by měly být vypláceny včas* [online]. Praha : Český rozhlas, 2013 [cit. 2013-12-28]. Dostupné z WWW: <http://www.rozhlas.cz/zpravy/politika/_zprava/urady-prace-se-pripravuji-na-konec-skaret-davky-by-mely-byt-vyplaceny-vcas--1245407>.

⁶⁶ *Drábkova kontroverzní sKarta končí, rozhodli poslanci* [online]. Praha : Centrum holdings, 2013 [cit. 2013-12-28]. Dostupné z WWW: <<http://aktualne.centrum.cz/ekonomika/penize/clanek.phtml?id=787231>>.

měsíce (na tuto kategorii lidí bez práce se institut veřejné služby vztáhl až v roce 2012), ale také pro dlouhodobě nezaměstnané.⁶⁷

Ani v případě tohoto reformního návrhu tedy nebylo dosaženo toho úspěchu, který předpokládala Nečasova vláda.

---

⁶⁷ RYŠAVÝ, I. *Povinná veřejná služba skončila. Obce čekají na kroky MPSV* [online]. Praha : Economia, 2013 [cit. 2013-12-28]. Dostupné z WWW: <<http://moderniobec.ihned.cz/c1-59049940-povinna-verejna-sluzba-skoncila-obce-cekaji-na-kroky-mpsv>>.

5 DŮSLEDKY REFORMY SOCIÁLNÍHO SYSTÉMU

Na úvod této kapitoly je především nutné předeslat, že je velice obtížné analyzovat možné důsledky reformy sociálního systému, a to ze dvou základních důvodů. Ten první představuje skutečnost, že reformy jsou realizovány zatím jen krátce, přičemž některé reformní aspekty již byly změněny či odvolány. Druhý pak spočívá v politické nestabilitě České republiky. Je možné předpokládat, že po nejbližších parlamentních volbách může být vše jinak. Proto je nutné především citovat názory odborníků či jiných zainteresovaných osob.

Českomoravská konfederace odborových svazů – či přesněji řečeno tým jejích odborníků – dlouhodobě analyzoval všechny reformní kroky bývalé vlády Petra Nečase, i kroky předchozí vlády Topolánkové, a to z pohledu dopadů těchto reform na české zaměstnance, jejich rodiny, důchodce současné a budoucí a na další sociální skupiny. Není přitom žádným překvapením, že odborům od počátku vadil odmítavý přístup vlády diskutovat o jiných návrzích, než předkládá sama, své nedomyšlené reformy chce prosazovat silou, kterou disponuje 118 hlasy v parlamentu.⁶⁸ Zmíněnou sílu však koalice vlastní vinou relativně brzy ztratila.

Veřejný ochránce práv v České republice VARVAŘOVSKÝ⁶⁹ v souhrnné zprávě o své činnosti za rok 2012 uvedl, že zatímco v letech 2001 až 2011 se občané na veřejného ochránce práv obrátili s celkem 68 470 stížnostmi a podněty k šetření, tedy v průměru s 6 847 podněty za rok, během roku 2012 tak učinili v 8 641 případech, což představuje nárůst zhruba o pětinu oproti průměru.

Příčinu tohoto nárůstu nelze hledat v nějakém náhlém zhoršení činnosti úřadů v České republice, nýbrž především v dopadech sociální reformy a samozřejmě také reformy penzijní a daňové a v úsporných opatřeních, realizovaných Nečasovou vládou, ve snaze čelit fiskálním důsledkům ekonomické krize. Také je nutné vzít v úvahu zvyšující se povědomí občanů České republiky o jejich právech a větší míru odhodlání domáhat se jich.

Ombudsman se argumentačně odvolává i na skutečnost, že v oblasti sociálního systému, která vždy patří k nejpočetněji zastoupeným mezi podněty a stížnostmi ze

---

⁶⁸ *Tisková zpráva – Odbory varují před nebezpečnými dopady vládních reform* [online]. ČMKOS, 2011 [cit. 2013-01-28]. Dostupné z WWW: <<http://www.cmkos.cz/tiskove-informace/2954-3/tiskova-zprava-odbory-varuji-pred-nebezpecnymi-dopady-vladnich-reform>>.

⁶⁹ *Ombudsman: Počet stížností souvisí s dopady sociálních reform* [online]. Vydavatelství Referendum, 2013 [cit. 2013-12-08]. Dostupné z WWW: <<http://denikreferendum.cz/clanek/15364-ombudsman-pocet-stiznosti-souvisi-s-dopady-socialnich-reform>>.

strany občanů, došlo ve srovnání s rokem 2011 ke zvýšení počtu stížností dokonce o celých 36 %, tedy o více než třetinu. Výrazně se pak zvýšil také počet stížností, které se týkají dávek pomoci v hmotné nouzi, dávek státní sociální podpory, příspěvku na péči a dávky pro osoby se zdravotním postižením. Veřejný ochránce práv v této souvislosti dodává: „Ačkoli jsem si vědom toho, že se na mě se svými problémy obrací jen část těch, kdo se do problémů s úřady dostávají, o kvalitě práce úřadů a úředníků svědčí skutečnost, že jen v 628 případech bylo po prošetření stížnosti konstatováno pochybení na straně úřadů.“⁷⁰ Naprostá většina stížností a podnětů tedy padá na vrub systému zavedenému Nečasovou vládou.

V rámci této kapitoly je při diskusi o důsledcích pokusu Nečasovy vlády o sociální reformu dále vhodné alespoň stručně představit závěry z 21. odborné konference na téma *Důsledky sociální reformy a změn v právních předpisech na práci sociálních pracovníků*, kterou ve dnech 16. a 17. května 2013 uspořádala Společnost sociálních pracovníků České republiky. Pohled samotných sociálních pracovníků na důsledky reformy totiž může být inspirující.

Zmíněné konference se zúčastnilo celkem 65 sociálních pracovníků, kteří se při práci ve workshopech prostřednictvím SWOT analýzy pokusili ze svého pohledu definovat dopady sociální reformy a s ní souvisejících legislativních změn na dvě významné oblasti sociální práce, a to na sociálně právní ochranu dětí a na sociální práci na obcích. „Závěry, ke kterým došli nejen sociální pracovníci, ale i účastníci konference z řad odborné veřejnosti, vyjadřují jejich praktické zkušenosti s realizací současných reformních změn v sociální práci.“⁷¹

První workshop pod názvem *Dopady novely zákona o sociálně-právní ochraně dětí na práci orgánů sociálně-právní ochrany dětí* došel k názoru, že mezi slabé stránky novely zákona patří především nárůst administrativy spojené s prací sociálních pracovníků orgánu sociálně právní ochrany dětí, který je občany obecně označován jako tzv. sociálka, a to zejména v souvislosti s jejich personálním podhodnocením. Slabou stránku novely vidí sociální pracovníci i v důrazu na terciární prevenci a v malé podpoře sanace rodiny. Mezi nejvýznamnější hrozby novely pak dle účastníků workshopu patří byrokratizace sociální práce a personální podhodnocení orgánů sociálně právní ochrany

---

⁷⁰ *Ombudsman: Počet stížností souvisí s dopady sociálních reforem* [online]. Vydavatelství Referendum, 2013 [cit. 2013-12-08]. Dostupné z WWW: <<http://denikreferendum.cz/clanek/15364-ombudsman-pocet-stiznosti-souvisi-s-dopady-socialnich-reforem>>.

⁷¹ *Závěry z XXI. odborné konference na téma „Důsledky sociální reformy a změn v právních předpisech na práci sociálních pracovníků“* [online]. Společnost sociálních pracovníků ČR, 2013 [cit. 2013-12-08]. Dostupné z WWW: <http://socialnipracovnici.cz/public/upload/image/z%3%A1v%C4%9Bry_z_konference_ssp_%C4%8Cr.pdf>.

děti, neexistence metodiky využívání státního příspěvku na výkon pěstounské péče a nejasnost způsobu kontroly nakládání s příspěvkem ze strany úřadů práce v České republice.⁷²

Účastníci druhého workshopu, nazvaného „*Přinesla sociální reforma konec sociální práce na obcích?*“, obecně identifikovali slabé stránky především v nepřípravenosti sociální reformy a v nárůstu administrativy související s reformou. Jako velice závažné přitom ohodnotili ohrožení personálního zajištění sociální práce na obcích a také omezení kompetencí sociálních pracovníků zaměstnaných na jednotlivých obcích. Jako negativní se jim rovněž jevila ztráta takových nástrojů, jako je např. finanční pomoc, a snížení adresnosti sociálních dávek. Zvýšení adresnosti sociálních dávek přitom představovalo jeden z proklamovaných cílů sociální reformy.

Další hrozbu, která vyvstala v důsledku sociální reformy, pak sociální pracovníci spatřovali zejména v riziku konce sociální práce na obcích. Obávali se, že k tomu dojde v důsledku finančních úspor. Tuto hrozbu by podle nich mohl odstranit účelově vázaný příspěvek na výkon sociální práce na obcích, podobně jako je tomu např. v případě dotace na výkon agendy sociálně právní ochrany dětí.

Ovšem podle účastníků zmíněného workshopu jsou určitou hrozbou také nepřesné informace ze strany Ministerstva práce a sociálních věcí České republiky o problémech, které provázejí sociální reformu. Další nezanedbatelnou hrozbu viděli účastníci workshopu v riziku vyhoření sociálních pracovníků úřadu práce v důsledku dlouhodobého extrémního napětí a ve frustraci sociálních pracovníků obcí z omezení nástrojů a kompetencí, které vedou k zajištění základních potřeb klienta, to je finančních prostředků na zabezpečení bydlení a potravin.⁷³

KRÁSA⁷⁴, předseda Národní rady osob se zdravotním postižením, tvrdí, že sociální reformy, které prosadila vláda Petra Nečase, byly velkým tématem naší politiky i médií až do vládní krize v červnu 2013. S důsledky této reformy se lidé budou vyrovnávat ještě poměrně dlouhou dobu. Hlavním étosem reformního úsilí vlády

---

⁷² Závěry z XXI. odborné konference na téma „*Důsledky sociální reformy a změn v právních předpisech na práci sociálních pracovníků*“ [online]. Společnost sociálních pracovníků ČR, 2013 [cit. 2013-12-08]. Dostupné z WWW: <http://socialnipracovnici.cz/public/upload/image/z%C3%A1v%C4%B9ry_z_konference_ssp_%C4%8Cr.pdf>.

⁷³ Závěry z XXI. odborné konference na téma „*Důsledky sociální reformy a změn v právních předpisech na práci sociálních pracovníků*“ [online]. Společnost sociálních pracovníků ČR, 2013 [cit. 2013-12-08]. Dostupné z WWW: <http://socialnipracovnici.cz/public/upload/image/z%C3%A1v%C4%B9ry_z_konference_ssp_%C4%8Cr.pdf>.

⁷⁴ KRÁSA, V. *Důsledky sociálních reforem* [online]. Praha : OUR MEDIA, 2013 [cit. 2013-12-04]. Dostupné z WWW: <<http://www.parlamentnilisty.cz/arena/nazory-a-petice/Vaclav-Krasa-Dusledky-socialnich-reforem-280636>>.

P. Nečase byla jediná myšlenka, a to uspořít peníze za každou cenu, bez ohledu na důsledky těchto kroků. Je zcela zřejmé, že tyto reformní kroky nebyly vedeny nějakou dlouhodobou vizí.

Přijaté a doposud realizované reformy však podle Václava Kráasy významným způsobem narušily administrativně infrastrukturní systém poskytování sociálního zabezpečení. To lze podle něj vcelku dobře dokumentovat na doslovném paralyzování činnosti Úřadu práce České republiky. Navíc však sociální reforma Nečasovy vlády skutečně významným způsobem zhoršila materiální podmínky života občanů, nacházejících se ve špatné sociální situaci.

Jako přímo učebnicový příklad devastace administrativně infrastrukturního systému, která s sebou přinesla také materiální dopady na jednotlivé občany se zdravotním postižením, Václav Krása představuje zrušení institutu osob zdravotně znevýhodněných. Nečasova vláda, vedena oficiálně snahou o ušetření finančních prostředků ze státního rozpočtu, závažným způsobem narušila systém, který dokázal dlouhodobě zaměstnávat několik desítek tisíc občanů s lehčím zdravotním postižením, přičemž jim současně zajišťoval základní materiální podmínky jejich života. Vláda zrušením podpory v maximální výši 8 000,- Kč na jednoho zdravotně znevýhodněného zaměstnance zapříčinila, že tito zaměstnanci, i když se samozřejmě vyznačují nižší produktivitou práce, jsou postupně propouštěni.

KRÁSA⁷⁵ shrnuje, že pokud zákon nebude změněn, budou do dne 31. prosince 2013 propuštěni všichni. V krátkodobém horizontu možná došlo k malé finanční úspoře, i když i o tom pochybuje. Neekonomické je to proto, že tito lidé po ztrátě zaměstnání budou odkázáni na dávky hmotné nouze, takže stát bude na ně nucen doplácet. Dále je třeba započítat ztrátu zdravotního a sociálního pojištění jak od zaměstnavatele, tak také přímo od samotných zaměstnanců.

Podle FASSMANNA⁷⁶ pak ta nejdůležitější otázka všech reforem, a tedy také sociální reformy Nečasovy vlády zní, zda se na reformě a především na nákladech s ní spojených podílejí úměrně svým možnostem všechny sociální skupiny a vrstvy obyvatelstva daného státu, či zda finanční břemeno s realizací reformy spojené dopadá pouze na některé sociální skupiny, zatímco jiné skupiny a vrstvy z fungování reformy

---

⁷⁵ KRÁSA, V. *Důsledky sociálních reforem* [online]. Praha : OUR MEDIA, 2013 [cit. 2013-12-04]. Dostupné z WWW: <<http://www.parlamentnilisty.cz/arena/nazory-a-petice/Vaclav-Krasa-Dusledky-socialnich-reforem-280636>>.

⁷⁶ FASSMANN, M. *Celková bilance reforem koalice ODS – TOP 09 – VV* [online]. ČMKOS, 2012 [cit. 2013-01-28]. Dostupné z WWW: <<http://www.cmkos.cz/studie-ekonomicke-analyzy-prognozy/3374-3/analyza-celkova-bilance-reforem-koalice-ods-top09-vv>>.

naopak profitují. Jednou z nejodpudivějších lží současné/bývalé vládní koalice ODS - TOP 09 - VV je, že údajně náklady reforem ponесou všechny subjekty a nikdo se jim údajně nevyhne. Opak je pravdou. Bude existovat celá řada subjektů, které na těchto „reformách“ výrazně vydělají.

FASSMANN⁷⁷ v rámci analýzy jednotlivých parametrů reformních záměrů vlády Petra Nečase vymezuje subjekty, které označuje jako poražené reformního procesu. (Vítězi, tedy těmi, kdo na reformách Nečasovy vlády vydělají, respektive mohli by vydělat, pokud by reformy byly úspěšně dovedeny do konce, podle zmíněného autora budou penzijní fondy, podnikatelský sektor jako celek a osoby samostatně výdělečně činné.) Je nutné zdůraznit, že do své analýzy nezahrnuje pouze dopad sociální reformy, nýbrž posuzuje reformy v celkovém kontextu. Jedná se především o tyto subjekty:

- zaměstnanci,
- veřejné finance,
- nemocní spoluobčané.

Zaměstnance ve své analýze označuje jako nesporného reformního „otloukánka“. Jsou to totiž právě zaměstnanci, kteří podle něj platí a také budou většinu objemu z předpokládaného inkasa DPH a spotřebních daní. K tomu je ovšem ještě nutné připočítat zvýšení zdanění v rozsahu minimálně o 30 mld. Kč ročně, které zahrnuje jednak zvýšení pojistného a jednak zvýšení daně z příjmu, byť jen o 1 %. Dále je nutné upozornit na skutečnost, že část zaměstnanců by si dále měla připlácet 2 % ze své hrubé mzdy do penzijních fondů v rámci tzv. druhého pilíře, který je mimochodem velmi diskutabilní, případně platit školné atd.

Zaměstnanci navíc neponесou pouze přímé náklady reforem, ale také náklady nepřímé neboli odvozené. Navržená a realizovaná opatření totiž podle něj společně s předchozími reformami Topolánkovy vlády vedou k prohloubení aktuální ekonomické recese. Za této situace je v podstatě nemožné, aby podnikatelé či zaměstnavatelé obecně byli schopni kompenzovat zvýšení objemu pojistného placeného zaměstnanci a také inflaci vyvolanou státem prostřednictvím nárůstu mezd.

---

⁷⁷ FASSMANN, M. *Celková bilance reforem koalice ODS – TOP 09 – VV* [online]. ČMKOS, 2012 [cit. 2013-01-28]. Dostupné z WWW: <<http://www.cmkos.cz/studie-ekonomicke-analyzy-prognozy/3374-3/analyza-celkova-bilance-reforem-koalice-ods-top09-vv>>.

Dalším poraženým subjektem jsou tedy veřejné finance. FASSMANN⁷⁸ v případě tohoto poraženého uvádí: „I když se tzv. reformy údajně dělají proto, aby se napravily veřejné finance, pravý opak je pravdou. Jen působení důchodové a daňové reformy způsobí dodatečný deficit veřejných financí v rozsahu minimálně dalších 30 mld. Kč. Ve veřejných financích, tj. v institucích napojených na státní rozpočet případně další rozpočty (především ve zdravotním pojištění), bude dále chybět přibližně 8 mld. Kč spojených se zvýšenými platbami těchto subjektů za zboží a služby, již dvakrát zvýšené DPH.“ Tento argument tedy zpochybňuje dosažení cíle v podobě ozdravení státního rozpočtu, který byl formulován a prezentován jako jeden z hlavních argumentů pro realizaci balíčku reforem Nečasovy vlády.

Veřejné finance samozřejmě nejsou ve skutečnosti žádným subjektem, který by tzv. na vlastní kůži pocítil důsledky či dopady sociální reformy a dalších reforem zavedených Nečasovou vládou.

Ovšem v rámci veřejných financí vzniknuvší deficity vyvolají tlak na další redukce výdajů z centrálních, ale také místních rozpočtů. Tyto redukce pak ve svých důsledcích postihnou v podstatě všechny občany závislé nějakým způsobem na příjmech ze státního rozpočtu. Především půjde o zaměstnance pracující v rámci rozpočtové sféry a dále pak o všechny příjemce finančních prostředků v rámci sociálních transferů z veřejných rozpočtů, ať se již bude jednat o starobní, invalidní či jiné důchodce, o nezaměstnané, handicapované spoluobčany, občany sociálně potřebné a další příjemce transferů. Ve všech jmenovaných případech bude mít zhoršující se stav veřejných financí závažné sociální důsledky.

Dalším poraženým pak jsou naši nemocní spoluobčané. Rozpočty zdravotních pojišťoven jako celku v současné době pracují se systémovým deficitem, který dosahuje výše zhruba 7 mld. Kč ročně. FASSMANN⁷⁹ je přesvědčen, že dvojnásobným zvýšením DPH se tento deficit ještě zvýší, a to dokonce více než dvojnásobně na přibližně 15 mld. Kč ročně.

Další důsledky pak je nutné připočítat dopadům změn v oblasti osob samostatně výdělečně činných. „Snížení minimálního vyměřovacího základu OSVČ, který je součástí daňové reformy, v roce 2014 dále prohloubí tento deficit o dalších cca 2,5 až

---

⁷⁸ FASSMANN, M. *Celková bilance reforem koalice ODS – TOP 09 – VV* [online]. ČMKOS, 2012 [cit. 2013-01-28]. Dostupné z WWW: <<http://www.cmkos.cz/studie-ekonomicke-analyzy-prognozy/3374-3/analyza-celkova-bilance-reforem-koalice-ods-top09-vv>>.

⁷⁹ FASSMANN, M. *Celková bilance reforem koalice ODS – TOP 09 – VV* [online]. ČMKOS, 2012 [cit. 2013-01-28]. Dostupné z WWW: <<http://www.cmkos.cz/studie-ekonomicke-analyzy-prognozy/3374-3/analyza-celkova-bilance-reforem-koalice-ods-top09-vv>>.

3 mld. Kč, celkem tedy o 18 mld. Kč. I když bude zrušeno tzv. zastropování pojistného s dopadem cca 2 až 3 mld. Kč, stále se bude tento deficit pohybovat okolo 15 mld. Kč. Pokud by se měl plně odstranit zmiňovaný deficit, musela by spoluúčast pokrýt právě uvedených 15 mld. Kč (týká se to ovšem v první řadě důchodců a rodin s malými dětmi).⁸⁰

Jsou tedy především kritizovány negativní dopady sociální reformy, či přesněji řečeno doposud realizovaných reformních pokusů, na obyvatelstvo České republiky, zejména pak na jeho sociálně slabší vrstvy. Co se týče snahy o tzv. ozdravení státního rozpočtu, rozhodně v tomto ohledu nelze konstatovat výraznější pokrok.

---

⁸⁰ FASSMANN, M. *Celková bilance reforem koalice ODS – TOP 09 – VV* [online]. ČMKOS, 2012 [cit. 2013-01-28]. Dostupné z WWW: <<http://www.cmkos.cz/studie-ekonomicke-analyzy-prognozy/3374-3/analyza-celkova-bilance-reforem-koalice-ods-top09-vv>>.

6 PERSPEKTIVY VÝVOJE SOCIÁLNÍHO SYSTÉMU

Již výše bylo v rámci této práce předesláno, že jakákoli úspěšná sociální politika musí usilovat o rovnováhu mezi kolektivním soucitem a individuální odpovědností, ale zároveň musí brát v úvahu také faktory demografického vývoje a dále ekonomické možnosti určitého státu a globální trendy, v rámci kterých se tato ekonomika vyvíjí. Sociální politika totiž musí být nejen úspěšná a pokud možno i spravedlivá, ale také trvale udržitelná. Není totiž možné ani spravedlivé provozovat sociální stát ve prospěch stávajících generací, ale na úkor generací budoucích.

Úspěšnost a spravedlnost sociálního státu totiž musí spočívat i v tom, aby netrestala pracovité a úspěšné občany tím, že jim prostřednictvím plateb sociálního a zdravotního pojištění odebírá příliš velké finanční částky a zároveň nedemotivovala ty občany, kteří by si ve skutečnosti mohli pomoci sami nebo za přispění svých rodin, či dokonce nedotovala některé skupiny občanů.

V této souvislosti lze citovat slova, která při příležitosti státního svátku 28. října 2012 pronesl prezident České republiky KLAUS⁸¹: „Ekonomický a sociální systém, postavený nikoli na reálném výkonu ekonomiky, ale na zadlužování a rozdávání bohatství pořízeného na dluh, dříve či později musel narazit v celém západním světě, i u nás.“ Tato slova přitom nezpochybňují nutnost solidarity ve společnosti. Důrazně však poukazují na to, že realizace solidarity ve společnosti nemůže jít na úkor příštích generací. To by bylo nejen neekonomické, ale zároveň i nemorální.

O nutnosti solidarity ve společnosti skutečně nelze pochybovat. Otázkou ovšem je forma takové solidarity. Jednu formu představuje neosobní a mnohdy i neadresná solidarita v rámci byrokratického systému sociálního státu, který je do značné míry neefektivní a také nákladný, a druhou formu pak solidarita projevovaná navzájem mezi občany, závisející tedy na individuální iniciativě, individuálně chápané odpovědnosti a spočívající na přirozeně existujících sociálních vazbách. Tato forma solidarity však předpokládá, aby stát občanům ponechal mnohem větší objem finančních prostředků, než jaký jim ponechává v současnosti. To je ostatně klasická liberální idea. Samozřejmě existuje celá řada přechodových variant mezi oběma zmíněnými formami.

---

⁸¹ KLAUS, V. *Projev prezidenta Václava Klause k 28. říjnu* [online]. Praha : MAFRA, 2012 [cit. 2012-12-08]. Dostupné z WWW: <http://zpravy.idnes.cz/projev-prezidenta-vaclava-klause-k-28-rijnu-fjt-domaci.aspx?c=A121028_155143_domaci_jan>.

KELLER⁸² shrnuje kritiku sociálního státu následujícími slovy: „Sociální stát je prostě obviňován ze všeho špatného, k čemu ve společnosti za poslední půlstoletí docházelo a dochází. Přitom kritika, která se na jeho adresu snáší, velmi často nebývá tak zcela korektní. Na straně jedné vysloveně přehání negativní dopady jeho intervencí, současně však opomíjí některé vskutku závažné problémy, které sociální stát neřeší, nýbrž nejednou spíše prohlubuje.“

Bývalá vláda České republiky v kontextu obhajoby nutnosti reformy sociálního systému upozorňuje, že státy, které jsou ve vážné krizi, jsou nuceny přistupovat i k tak nepopulárním krokům, jako je snižování důchodů, sociálních dávek a platů o desítky procent. Ovšem díky tomu, že reformy v České republice byly zahájeny již v roce 2007 a dnes se dokončují, nemusí být u nás úspory tak drastické. Nebylo by však poctivé tvrdit, že tyto změny budou úplně bezbolestné.⁸³

V rámci analýzy možných perspektiv vývoje sociálního systému v České republice, a potažmo v celé Evropě, je možné společně s KOHOUTEM⁸⁴ konstatovat: „Každý politický systém se dnes potýká se závažným problémem deficitu veřejných rozpočtů. Státy utrácejí více, než jsou samy schopny vybrat. Když politik cestuje mezi svými voliči, setkává se s celou řadou požadavků; tu po něm chtějí zvýšit důchody, jinde zase vybudovat obchvat nebo postavit novou nemocnici. Samozřejmě se najdou i voliči, jejichž jediným přáním je snížení daní, jejich procento je ale poměrně malé. Od ustavení všeobecného rovného volebního práva tak dochází k postupnému, ale neúprosnému zadlužování státu. Jeden drahý slib střídá druhý. Jednou se ale tenhle kolotoč musí zastavit a já bych byl rád, aby to bylo dříve, než nás srazí na kolena skutečná finanční krize.“

MACH⁸⁵ pak upozorňuje na další aspekt, který je nutné vzít v úvahu v rámci zamýšlení se nad budoucností sociálního státu. V situaci, kdy probíhá ekonomická recese a současně upadá politická kultura, což je v kombinaci s vysokou mírou a systémovým charakterem korupce právě případ současné České republiky, reálně vzrůstá nebezpečí, že nějaký populistický politický subjekt uspěje ve volbách jen díky tomu, že se účelově zaměří proti romské menšině jako snadnému terči, aniž by předložil

---

⁸² KELLER, J. *Soumrak sociálního státu*. 1. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství, 2005. s. 5.

⁸³ *Změny 2012 - průvodce novinkami sociálního systému v roce 2012* [online]. Praha : Úřad vlády ČR, 2012 [cit. 2012-12-08]. Dostupné z WWW: <<http://www.vlada.cz/assets/socialni-reforma/pruvodce-zmenami/Inzerce-ZMENY-DENIKY-NOVY-oriznuto.pdf>>.

⁸⁴ VLNAS, M. *Pavel Kohout: Ne víc, než vybereme* [online]. Praha : Peníze.CZ, 2012 [cit. 2012-12-08]. Dostupné z WWW: <<http://www.penize.cz/statni-rozpocet/246570-pavel-kohout-ne-vic-nez-vybereme>>.

⁸⁵ *Mach (Svobodní): Nenadávejme Romům, změňme sociální systém* [online]. Praha : OUR MEDIA, 2013 [cit. 2013-12-04]. Dostupné z WWW: <<http://www.parlamentnilisty.cz/parlament/politici-volicum/Mach-Svobodni-Nenadavejme-Romum-zmenme-socialni-system-279382>>.

skutečné řešení společenských problémů (to lze nyní vidět např. v kampani Úsvitu ve volbách do Evropského parlamentu).

MACH⁸⁶ toto nebezpečí přičítá do značné míry na vrub přílišné štedrosti a současně nízké efektivitě sociálního systému či sociálního státu, který v podstatě systematicky finančně odměňuje zahálku a naopak trestá schopné, pracovité a spořivé občany. „Nenadávejme Romům, že si berou peníze, když jim je stát dává. Copak vy si neberete státní podporu ke stavebnímu spoření, když ji stát nabízí? Zrušme příspěvky na bydlení a příspěvky na živobytí, hlavní odrazovače od práce. Kdo by proboha pracoval, když by si o to, co vydělá, snížil sociální dávky!? Zrušme minimální mzdu, která způsobuje, že si každý místo živého dělníka s krumpáčem raději najme stroje. Dovolme lidem pracovat bez omezení na dohodu o provedení práce, ať může pracovat i ten, komu pravidelné zaměstnání na plný úvazek nesedí.“

MACH⁸⁷, který tedy problematiku budoucnosti sociálního státu analyzuje v souvislosti s romskou otázkou, přiznává a současně apeluje: „Nedělám si iluze, že omezení dávek a liberalizace pracovního zákonodárství vyřeší všechny problémy komplikovaného soužití. Pomůže ale aspoň některým Romům postavit se na vlastní nohy a vymanit se ze závislosti na státu, začlenit se v rámci možností do naší společnosti. Nechceme-li skončit špatně, nechceme-li, aby na romských problémech vítězili falešní mesiáši, kteří hospodářství přivedou jen k centrálnímu řízení a hlubšímu úpadku, pokusme se řešit příčinu problémů s Romy.“

KRÁSA⁸⁸ pak zase apeluje, aby se významným, ba zásadním způsobem změnil současný pohled lidí na sociální systém. Není vhodné jej podle něj totiž zjednodušeně chápat pouze jako finanční břímě a zátěž pro společnost, daňové poplatníky či státní rozpočet. „Tyto prostředky zároveň rozvíjejí společnost, přinášejí množství pracovních příležitostí a humanizují moderní společnost. Proto považuji koncept předchozích dvou vlád v sociální oblasti za zcela chybný, který nebral v úvahu všechny souvislosti. Je třeba si také uvědomit, že sociální systém pomáhá stabilitě společnosti, neboť stírá ty nejkřiklavější rozdíly a umožňuje všem, kteří nejsou schopni z různých důvodů

---

⁸⁶ Mach (Svobodní): *Nenadávejme Romům, změňme sociální systém* [online]. Praha : OUR MEDIA, 2013 [cit. 2013-12-04]. Dostupné z WWW: <<http://www.parlamentnilisty.cz/parlament/politici-volicum/Mach-Svobodni-Nenadavejme-Romum-zmenme-socialni-system-279382>>.

⁸⁷ Mach (Svobodní): *Nenadávejme Romům, změňme sociální systém* [online]. Praha : OUR MEDIA, 2013 [cit. 2013-12-04]. Dostupné z WWW: <<http://www.parlamentnilisty.cz/parlament/politici-volicum/Mach-Svobodni-Nenadavejme-Romum-zmenme-socialni-system-279382>>.

⁸⁸ KRÁSA, V. *Důsledky sociálních reforem* [online]. Praha : OUR MEDIA, 2013 [cit. 2013-12-04]. Dostupné z WWW: <<http://www.parlamentnilisty.cz/arena/nazory-a-petice/Vaclav-Krasa-Dusledky-socialnich-reforem-280636>>.

vydělat si dostatek prostředků, aby měli na základní životní potřeby. To je další pohled na důležitost sociálních systémů. Má zmírňovat napětí ve společnosti, neboť pouze stabilní společnost se může harmonicky rozvíjet.“

ZÁVĚR

Hlavním cílem této bakalářské práce byla analýza stávající sociální situace občanů ČR a nezbytnosti sociální reformy, a to v kontextu ekonomického, demografického, sociálního vývoje a možných důsledků této reformy.

Nejdůležitějším motivem pro realizaci současné reformy sociálního systému je trvalá neudržitelnost veřejných financí. Konkrétně se jedná o stále se zvyšující veřejný dluh. Uvedená reforma je sice kritizovaná pro negativní dopady na obyvatelstvo, zejména sociálně slabší vrstvy, oddalování zahájení a realizace skutečné reformy však podkopává budoucnost všech občanů České republiky. S ohledem na odlišný názor pravice a levice na reformu sociálního systému ale nemůže být v případě změny rozložení politických sil ve sněmovně daná reforma nikdy dokončena a realizována v plném rozsahu. Ve snaze o tzv. ozdravení státního rozpočtu tak nelze konstatovat výraznější pokrok. Dalšími závažnými důvody pro realizaci reformy sociálního systému v ČR jsou jistá sociální rizika pro současnou společnost, kam se řadí věkové složení obyvatelstva, především nízký počet dětí do patnácti let – 1,583 mil. osob, relativně silné zastoupení osob v ekonomicky aktivním věku – 7,156 mil. osob a doposud nepřilíživě vysoký, nicméně rychle se zvyšující počet osob ve vyšším věku – 1,390 mil. osob. Z tohoto zjištění je možné předpokládat, že sociální systém České republiky se bude stále intenzivněji potýkat s narůstajícím počtem osob v důchodovém věku a že se bude muset s touto skutečností efektivně vyrovnat a tuto situaci řešit.

Hrožícím faktorem v české společnosti je i chudoba, která nejcitelněji dopadá na neúplné rodiny. Jsou tvořeny většinou osamělou matkou s dětmi. Vyšší riziko chudoby s sebou nese také větší počet dětí v rodinách, které potřebují více financí než rodiny bez dětí. Aspekt struktury chudoby a nerovnosti představuje i etnická příslušnost, jejímž specifickým rysem je celkově snížená úroveň životních šancí a zároveň snížená kvalita života. Chudoba a sociální vyloučení hrozí v České republice téměř 1,5 mil. lidí.

Reforma sociálního systému z roku 2012 se na základě autorčiny analýzy bohužel nejvíce dotýká zaměstnanců, nemocných spoluobčanů a veřejných financí. Zaměstnanci platí většinu objemu z inkasa DPH a spotřebních daní. K tomu je nutné připočítat zvýšení zdanění minimálně o 30 mld. Kč ročně, v němž je zahrnuto zvýšení pojistného a zvýšení daně z příjmu, i když jen o 1 %. Část zaměstnanců by si dále měla připlácet 2 % ze své hrubé mzdy do penzijních fondů (druhý pilíř) nebo platit školné. Dalším objektem jsou nemocní spoluobčané, kde zdravotní pojišťovny nyní pracují

s deficitem, který dosahuje zhruba 7 mld. ročně. A v neposlední řadě jsou to veřejné finance, kde důchodová a daňová reforma způsobila deficit minimálně dalších 30 mld. Kč. Vzniklé deficity v rámci veřejných financí budou následně působit na další redukci výdajů z centrálních, ale také místních rozpočtů. V podstatě reforma postihne všechny občany závislé nějakým způsobem na příjmech ze státního rozpočtu, např. důchodce, nezaměstnané, osoby se zdravotním postižením či občany sociálně potřebné. Pro ilustraci - výdaje za rok 2013 na důchody činily celkem 373,4 mld. Kč, výdaje v rámci podpory v nezaměstnanosti dosáhly 9,7 mld. Kč, výdaje pro osoby se zdravotním postižením byly ve výši 21,4 mld. Kč a výdaje pro osoby v hmotné nouzi činily 10,5 mld. Kč.

Rok 2012 tak byl rokem začátku, ale i konce některých velkých reforem v sociální oblasti, které se specificky též dotýkaly postavení žen a mužů ve společnosti. V lednu 2012 začala platit celá řada ustanovení tzv. sociální reformy, které zásadním způsobem změnily fungování sociálních systémů a politiky zaměstnanosti. Jedná se o komplexní úpravu pojistných i nepojistných sociálních dávek týkajících se rodičů, handicapovaných a nízkopříjmových skupin. Zároveň sem spadají i změny výplaty dávek v nezaměstnanosti a změny týkající se postavení nezaměstnaných. Reforma sociálního systému v roce 2012 také usilovala o zjednodušení systému sociální ochrany občanů, o vyšší efektivitu práce orgánů státní správy, dosažení maximální účelnosti vyplácených sociálních dávek, snížení administrativní zátěže a zajištění adresnosti vyplácení sociálních dávek. Jako nejzdařilejší z těchto reforem autorka hodnotí reformu nepojistných sociálních dávek, protože došlo ke sloučení výplatních míst těchto dávek. Původně pověřený městský úřad a úřad práce byl sloučen v jeden oprávněný úřad, a to úřad práce. Tímto spojením byla zajištěna větší průhlednost samotného systému vyplácení dávek. Za neúspěšné považuje zavedení tolik diskutovaného projektu sKaret, který byl záhy (k 1. 11. 2013) zrušen. Tento systém sKaret byl nevýhodný a prakticky nepoužitelný pro dané skupiny lidí, jako například pro naše starší spoluobčany, kteří měli problém kartu jako takovou použít a pro handicapované osoby, které měly fyzické problémy se samotným výběrem z karty.

Autorka práce nepochybně respektuje rovnost občanů v oblasti práva, svobodu ve všech rovinách duchovních a solidaritu s těmi, kteří se ocitnou v nepříznivé životní situaci, nicméně zastává názor, že na začátku řešení takové situace musí být vůle jednotlivce zmobilizovat vlastní síly, kdy přirozeným zdrojem pomoci je rodina a okruh blízkých. Na dalším místě je pomoc subjektů občanské společnosti a teprve posledním

zdrojem záchrany zvnějšku je stát. Právě takto dodržovaný princip subsidiarity ochrání celou společnost před zneužíváním plošně přidělované státní podpory. Prioritou současné reformy by dle autorky měla být podpora rodiny, kdy odpovědná výchova dětí je základem budoucí prosperity společnosti a také základem mezigenerační solidarity. Rodinné dávky či daňová zvýhodnění jsou jedním z důležitých faktorů v podpoře rodiny.

V rámci plnění sociální reformy by bylo zajímavé otevřít diskusi ohledně možnosti tzv. společného sociálního pojištění obou manželů, při kterém mohou mít oba manželé stejné nároky na finanční plnění ze sociálních systémů.

Zvýšená pozornost by se měla týkat peněžité pomoci v mateřství, kdy by tato dávka dle názoru autorky neměla být zastropována a odvíjela by se od výdělku matky před nástupem na mateřskou dovolenou. Podporován by měl být také rozvoj firemních školek a dětských skupin prostřednictvím daňových zvýhodnění. Rodičům by tak mohla být usnadněna práce na částečný úvazek, kdy by zkrácené pracovní úvazky mohly být podpořeny nižšími odvody na zdravotním pojištění, které by nebyly zaměstnavatelé povinni doplácet do vyměřovacího základu z minimální mzdy.

Poté, co již byl zjednodušen a zefektivněn systém podpory osob se zdravotním postižením, by bylo vhodné ještě rozšířit cílenou pomoc především v oblasti doprovodných služeb, které by těmto osobám napomohly k plné sociální integraci.

Výsledky, ke kterým autorka pomocí použitých metod v jednotlivých částech této práce dospěla, plně potvrzují nutnost urychleného dokončení reformy sociálního systému České republiky, neboť její oddalování může mít vzhledem k vysokému zadlužení státu negativní důsledky na budoucí generace. Reforma sociálního systému ČR byla a stále je předmětem četných diskusí, bohužel zatím nevedoucích k serióznímu dlouhodobému koncepčnímu řešení, které by bylo podporováno ve shodě napříč všemi politickými stranami, občany a dalšími objekty či subjekty sociálního systému.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Literární zdroje

1. ARNOLDOVÁ, A. *Sociální zabezpečení I*. 1. vyd. Praha : Grada Publishing, 2012. 350 s. ISBN 978-80-247-3724-9.
2. BECK, U. *Riziková společnost: na cestě k jiné moderně*. 1. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství, 2004. 431 s. ISBN 80-86429-32-6.
3. FRANCOVÁ, H., NOVOTNÝ, A. *Sociální politika v základech*. 1. vyd. Praha : Triton, 2008. 185 s. ISBN 978-80-7387-125-3.
4. HEYWOOD, A. *Politická ideologie*. 1. vyd. Praha : Victoria Publishing, 1994. 293 s. ISBN 80-85865-10-6.
5. KELLER, J. *Dějiny klasické sociologie*. 1. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství, 2004. 529 s. ISBN 80-86429-34-2.
6. KELLER, J. *Nová sociální rizika a proč se jim nevyhneme*. 1. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství, 2011. 197 s. ISBN 978-80-7419-059-9.
7. KELLER, J. *Soumrak sociálního státu*. 1. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství, 2005. 158 s. ISBN 80-86429-41-5.
8. KREBS, V. *Sociální politika*. 4. vyd. Praha : ASPI, 2007. 504 s. ISBN 978-80-7357-276-1.
9. LIPSET, M. S. *Dvousečná zbraň - rub a líc americké výjimečnosti*. 1. vyd. Praha : Prostor, 2003. 380 s. ISBN 80-7260-094-X.
10. MAREŠ, P. *Dávky sociálního státu. Nastavení systému, jeho ekonomická a sociální efektivita a sociální konsekvence pro klienty sociálního státu i společnost*. 1. vyd. Brno : Masarykova univerzita – Fakulta sociálních studií, 2001. 189 s. ISBN 80-210-2624-3.
11. MAREŠ, P. *Sociologie nerovnosti a chudoby*. 1. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství, 1999. 248 s. ISBN 80-85850-61-3.
12. NEČAS, C. *Romové v České republice včera a dnes*. 1. vyd. Olomouc : Univerzita Palackého, 1999. 146 s. ISBN 80-7076-952-2.
13. POTŮČEK, M. *Křižovatky české sociální reformy*. 1. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství, 1999. 317 s. ISBN 80-85850-70-2.
14. RABUŠIC, L. *Česká společnost stárne*. 1. vyd. Brno : Masarykova univerzita - Filozofická fakulta, 1995. 192 s. ISBN 80-901604-2-5.

15. SAK, P., KOLESÁROVÁ, K. *Sociologie stáří a seniorů*. 1. vyd. Praha : Grada Publishing, 2012. 225 s. ISBN 978-80-247-3850-5.
16. SIROVÁTKA, T. *Česká sociální politika na prahu 21. století: efektivnost, selhávání, legitimita*. Brno : Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně, 2000. 236 s. ISBN 80-210-2307-4.
17. SIROVÁTKA, T., et al. *Rodina, zaměstnání a sociální politika*. 1. vyd. Brno : Fakulta sociálních studií (Institut pro výzkum reprodukce a integrace společnosti) Masarykovy univerzity v Brně, 2006. 279 s. ISBN 80-7326-104-9.
18. ŠICHTAŘOVÁ, M., PIKORA, V. *Všechno je jinak: aneb Co nám neřekli o důchodech, euru a budoucnosti*. Praha : Grada Publishing, 2011. 224 s. ISBN 978-80-247-4207-6.
19. VEČEŘA, M. *Sociální stát - východiska a přístupy*. 2. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství, 2001. 112 s. ISBN 80-85850-16-8.

Elektronické zdroje

1. *Drábkova kontroverzní sKarta končí, rozhodli poslanci* [online]. Praha : Centrum holdings, 2013 [cit. 2013-12-28]. Dostupné z WWW: <<http://aktualne.centrum.cz/ekonomika/penize/clanek.phtml?id=787231>>.
2. *Exportní strategie České republiky pro období 2012 – 2020* [online]. Praha : CzechTrade, 2012 [cit. 2012-12-08]. Dostupné z WWW: <<http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/exportni-strategie-cr-2012-az-2020-7148.html#!>>.
3. FASSMANN, M. *Celková bilance reforem koalice ODS – TOP 09 – VV* [online]. ČMKOS, 2012 [cit. 2013-01-28]. Dostupné z WWW: <<http://www.cmkos.cz/studie-ekonomicke-analyzy-prognozy/3374-3/analyza-celkova-bilance-reforem-koalice-ods-top09-vv>>.
4. HANŽLOVÁ, J., et al. *Úřady práce se připravují na konec sKaret. Dávky by měly být vypláceny včas* [online]. Praha : Český rozhlas, 2013 [cit. 2013-12-28]. Dostupné z WWW: <http://www.rozhlas.cz/zpravy/politika/_zprava/urady-prace-se-pripravuji-na-konec-skaret-davky-by-mely-byt-vyplaceny-vcas--1245407>.
5. *Karta sociálních systémů (sKarta)* [online]. Praha : MPSV, 2011, [cit. 2013-12-28]. Dostupné z WWW: <<http://socialnireforma.mpsv.cz/cs/3>>.

6. KLAUS, V. *Projev prezidenta Václava Klause k 28. říjnu* [online]. Praha : MAFRA, 2012 [cit. 2012-12-08]. Dostupné z WWW: <http://zpravy.idnes.cz/projev-prezidenta-vaclava-klause-k-28-rijnu-fjt-domaci.aspx?c=A121028_155143_domaci_jan>.
7. KRÁSA, V. *Důsledky sociálních reforem* [online]. Praha : OUR MEDIA, 2013 [cit. 2013-12-04]. Dostupné z WWW: <<http://www.parlamentnilisty.cz/arena/nazory-a-petice/Vaclav-Krasa-Dusledky-socialnich-reforem-280636>>.
8. KRIŠTOF, R. *Sociální politika v České republice ve vztahu k sociálně vyloučeným* [online]. Praha : Člověk v tísni, 2006 [cit. 2012-12-08]. Dostupné z WWW: <http://www.epolis.cz/download/pdf/materials_78_1.pdf>.
9. *Mach (Svobodní): Nenadávejme Romům, změňme sociální systém* [online]. Praha : OUR MEDIA, 2013 [cit. 2013-12-04]. Dostupné z WWW: <<http://www.parlamentnilisty.cz/parlament/politici-voicum/Mach-Svobodni-Nenadavejme-Romum-zmenme-socialni-system-279382>>.
10. *Ombudsman: Počet stížností souvisí s dopady sociálních reforem* [online]. Vydavatelství Referendum, 2013 [cit. 2013-12-08]. Dostupné z WWW: <<http://denikreferendum.cz/clanek/15364-ombudsman-pocet-stiznosti-souvisi-s-dopady-socialnich-reforem>>.
11. *Premiér Petr Nečas vysvětluje reformy, podívejte se* [online]. Praha : Vláda ČR, 2011 [cit. 2013-12-28]. Dostupné z WWW: <<http://www.vlada.cz/cz/media-centrum/aktualne/premier-petr-necas-vysvetluje-reformy--podivejte-se-84630/>>.
12. *Projekce obyvatelstva České republiky* [online]. Praha : ČSÚ, 2003 [cit. 2012-12-08] Dostupné z WWW: <[http://www.czso.cz/csu/2004edicniplan.nsf/t/B0001D6145/\\$File/4025rra.pdf](http://www.czso.cz/csu/2004edicniplan.nsf/t/B0001D6145/$File/4025rra.pdf)>.
13. RYŠAVÝ, I. *Povinná veřejná služba skončila. Obce čekají na kroky MPSV* [online]. Praha : Economia, 2013 [cit. 2013-12-28]. Dostupné z WWW: <<http://moderniobec.ihned.cz/c1-59049940-povinna-verejna-sluzba-skoncila-obce-cekaji-na-kroky-mpsv>>.
14. *Sociální reforma* [online]. Praha : Úřad vlády České republiky - Informační centrum vlády, 2012 [cit. 2012-12-08]. Dostupné z WWW: <<http://icv.vlada.cz/cz/socialni-reforma/>>.

15. *Státní úředník* [online]. Praha : MPSV, 2011 [cit. 2013-12-28]. Dostupné z WWW: <<http://socialnireforma.mpsv.cz/cs/7#2.1>>.
16. *Tisková zpráva – Odbory varují před nebezpečnými dopady vládních reforem* [online]. ČMKOS, 2011 [cit. 2013-01-28]. Dostupné z WWW: <<http://www.cmkos.cz/tiskove-informace/2954-3/tiskova-zprava-odbory-varuji-pred-nebezpecnymi-dopady-vladnich-reforem>>.
17. *Tisková zpráva MPSV: Sociální reforma I* [online]. Praha : MPSV, 2011 [cit. 2012-12-08]. Dostupné z WWW: <<http://www.mpsv.cz/cs/11678>>.
18. VLNAS, M. *Pavel Kohout: Ne víc, než vybereme* [online]. Praha : Peníze.CZ, 2012 [cit. 2012-12-08]. Dostupné z WWW: <<http://www.penize.cz/statni-rozpocet/246570-pavel-kohout-ne-vic-nez-vybereme>>.
19. *Výdaje na dávky nemocenského pojištění* [online]. Praha : MPSV, 2013 [cit. 2014-03-21]. Dostupné z WWW: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/16187/davky_07_2013.pdf>.
20. *Výdaje na dávky pomoci v hmotné nouzi* [online]. Praha : MPSV, 2013 [cit. 2014-03-21]. Dostupné z WWW: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/16187/davky_07_2013.pdf>.
21. *Výdaje na dávky státní sociální podpory a pěstounské péče* [online]. Praha : MPSV, 2013 [cit. 2014-03-21]. Dostupné z WWW: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/16187/davky_07_2013.pdf>.
22. *Vývoj celkového počtu důchodců v jednotlivých měsících let 2007 až 2013* [online]. Praha : MPSV, 2013 [cit. 2014-03-21]. Dostupné z WWW: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/16187/davky_07_2013.pdf>.
23. *Závěry z XXI. odborné konference na téma „Důsledky sociální reformy a změn v právních předpisech na práci sociálních pracovníků“* [online]. Společnost sociálních pracovníků ČR, 2013 [cit. 2013-12-08]. Dostupné z WWW: <http://socialnipracovnici.cz/public/upload/image/z%C3%A1v%C4%9Bry_z_konference_ssp_%C4%8Cr.pdf>.
24. *Změny 2012 - průvodce novinkami sociálního systému v roce 2012* [online]. Praha : Úřad vlády ČR, 2012 [cit. 2012-12-08]. Dostupné z WWW: <<http://www.vlada.cz/assets/socialni-reforma/pruvodce-zmenami/Inzerce-ZMENY-DENIKY-NOVY-oriznuto.pdf>>.

25. *Zpráva o stavu romských komunit v České republice 2004* [online]. Praha : Vláda ČR, 2004 [cit. 2012-12-08]. Dostupné z WWW: <<http://www.vlada.cz/scripts/detail.php?id=7721>>.

SEZNAM ZKRATEK

- ČMKOS – Českomoravská konfederace odborových svazů
- ČSÚ – Český statistický úřad
- DPH – daň z přidané hodnoty
- HDP – hrubý domácí produkt
- MPSV – Ministerstvo práce a sociálních věcí
- MPSV – Ministerstvo práce a sociálních věcí
- OECD – Organization for Economic Cooperation Development (= Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj)
- sKarta – karta sociálních systémů
- SWOT – Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats (= ve spojení analýza – způsob posouzení podnikatelských projektů na základě identifikace silných i slabých stránek a příležitostí i očekávaných ohrožení)
- TP – těžké postižení
- ZTP – zvlášť těžké postižení
- ZTP/P – zvlášť těžké postižení/průvodce

SEZNAM GRAFŮ

Graf 1: Vývoj celkového počtu důchodců v jednotlivých měsících let 2007 - 2013.....	17
Graf 2: Výdaje na dávky nemocenského pojištění (v mil. Kč).....	17
Graf 3: Výdaje na dávky státní sociální podpory a péstounské péče (v mil. Kč)	18
Graf 4: Výdaje na dávky pomoci v hmotné nouzi (v mil. Kč).....	19